

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
The Journal of International Social Sciences

Cilt: 28, Sayı: 2, Sayfa: 43-62, TEMMUZ – 2018

Makale Gönderme Tarihi: 31.05.2018 **Kabul Tarihi:** 28.06.2018

SAFVET-BEG BAŞAĞIÇ'IN GÖZÜNDEN NERGİSİ

Nergisî In The Eye Of Safvet-Beg Başağaç

Bahir SELÇUK¹

Nurten ÇELİK²

ÖZ

Bosnalı şair ve tarihçi Safvet-Beg Başağaç (1870-1934) “Bosnjacı I Hercegovci U Islamskoj Knjizevnosti” (İslam Ebebiyatında Bosna-Hersekliiler) adlı eserinde, Bosna-Hersekli önemli şair ve yazarlara yer vermiştir. Hırvat Mahmut Paşa, Derviş Paşa, Sâbit, Hersekli Arif Hikmet ve Nergisî, bu sanatkarlar arasında göze çarpan isimlerdendir. Başağaç, Bosna’da doğan ve daha sonra İstanbul’a gelen Nergisî’ye eserinde geniş yer ayırır. Nergisî’nin hayatından ve eserlerinden bahseder, sıkıntılar içinde yaşadığına, oldukça başarılı bir sanatçı olmasına rağmen gerekli ilgi ve takdiri göremediğine işaret eder. Nergisî’yi Mütenebbî, Enveri, Ahsiketî, Verlaine gibi önemli şairlerle mukayese eden Başağaç, onun büyüklüğünü ve sanatındaki başarısını ortaya koymaya çalışır. Boşnakça yazılmış olan eserin Nergisî ile ilgili kısmı, 1917 yılında Ş. B. imzalı bir mütercim tarafından *Yeni Mecmua*’nın 15-19. sayıları arasında, Edebiyat Tarihi başlığı altında yayımlanmıştır. Bu çalışma kapsamında Ş.B. tarafından tercüme edilmiş bu bölümün çevriyazısı yapılacak ve değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Safvet-Beg Başağaç, Nergisî, Yeni Mecmua, Ş.B. tercüme.

ABSTRACT

Bosnian poet and historian Safvet-beg Başağaç (1870-1934), in his work “Bosnian I Hercegovci U Islamskoj Knjizevnosti” gave place to Bosnian poets and writers who left important works. Hırvat Mahmut Paşa, Derviş Paşa, Sâbit, Hersekli Arif Hikmet and Nergisî are among the prominent figures among these poets and writers. Başağaç, gives a large space in his work Nergisî who was born in Bosnia and then came to Istanbul. He talks about the Nergisî’s life and his works, points out that although he is a very successful artist, he does not see the necessary attention and appreciation. The writer compares him with important poets such as Mütenebbî, Enveri, Ahsiketî, Verlaine, tries to show his greatness and success in his art. The part of the work written in Bosnian about the poet, translated by Ş.B. and published in 1917 among 15 and 19’th editions of *Yeni Mecmua* under the title of History of Literature. In this study, this translated section will be transferred to new letters and evaluated.

Key Words: Safvet-Beg Başağaç, Nergisî, Yeni Mecmua, Ş.B., translate.

GİRİŞ

Bosna’nın önemli şair ve yazarlarından biri olan Safvet-Beg Başağaç (Mirza Safvet) 1870 yılında doğmuştur. Türkçe yazan son Boşnak şairlerinden İbrahim Bey’in oğlu ve aynı zamanda kendisi de bir şair olan Başağaç, modern Boşnak edebiyatının kurucularının başında gelmektedir. Doğu edebiyatlarından ve özellikle Ömer Hayyam’dan birçok çeviri yapmıştır. Mirza Safvet ve başka takma adlarla yaptığı Türkçe şiir çevirisinden başka Tefik Fikret üzerine önemli bir inceleme kaleme almıştır (Taşcıoğlu, 2006:435). 20. yüzyılın başlarında Boşnak ulusal dirilişinin başlatıcısı olarak kabul edilen Başağaç, birçok dergi ve ulusal derneğin kurucusu, ünlü bir şair, çevirmen, tarihçi ve politikacı olarak bilinir. Türk ve Doğu edebiyatından pek çok eser üzerine inceleme, araştırma ve çeviriler yapmıştır. 1934 yılında vefat etmiştir.

Safvet-Beg tarafından kaleme alınan “Bosnjacı i Hercegovci u İslamskoj Knjizevnosti”³ (İslam Edebiyatında Bosna ve Hersekliiler, Saraybosna, 1912) adlı eseri Bosna-Hersekli birçok yazar ve

¹ Prof. Dr., Fırat Üniv. İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Böl., ELAZIĞ bahirselcuk@gmail.com

² Doktora öğrencisi, Fırat Üniv. Sosyal Bilimler Ens. Türk Dili ve Ed. ABD., ELAZIĞ nurtencelik0266@gmail.com

şair hakkında önemli bilgiler ve değerlendirmeler içermektedir. Başağaç'ın Hırvat Mahmut Paşa, Derviş Paşa, Sâbit, Hersekli Arif Hikmet ve özellikle sanatlı nesrin önemli isimlerinden olan Nergisî ile ilgili tespit ve değerlendirmeleri dikkat çekmektedir.

Safvet-Beg'in Boşnakça yazdığı "Bosanci i Hercegovci u İslamskoj Knjizevnosti" (İslam Edebiyatında Bosna ve Hersekliler) adlı eserin Nergisî ile ilgili kısmı, "Ş.B." imzalı bir mütercim tarafından Türkçeye çevrilerek 1917 yılında *Yeni Mecmua*'nın 15-19. sayıları arasındaki beş sayıda "Edebiyat Tarihi" başlığı altında yayımlanmıştır. Mütercim, Başağaç ve eseri hakkında bilgi verdiği kısa girişten sonra "Nergisî"⁴ başlığı altında ilgili kısmı tercümeyle başlamış, zaman zaman "mütercim" notuyla dipnotta bilgiler vermiştir.

Başağaç, söze Nergisî'nin Türk edebiyatı içindeki yerini tasvirle başlar. Onun dil ve üslubunu şekillendiren hususlar üzerinde durur. Büyük şair Bâkî, Türk parnasında âdeta bir devrim meydana getirmiştir. Bâkî'nin şiire getirdiği derinlik, ifade ve şekil inceliği, kendinden sonra yetişen nesil tarafından da devam ettirilmiştir. Fakat zamanla bu eğilim yozlaşmaya uğramıştır. O zamanlar şair için yalnızca ilham yeterli görülmemiş, manzum veya mensur bir şeyler yazabilmek için Arap ve Acem şiirinin bütün inceliklerini tanımak ve her iki dile de hâkim olmak gerekiyordu. Böylelikle o zamanın sanatkârları, şiir ve nesre gittikçe daha zarif ve tumturaklı şekiller verme konusunda âdeta birbirleriyle yarışa girmişlerdir. Özellikle bu tarzda Nergisî, Veysi ve 'Atâi o kadar ileri gitmişler ki onların yazdıklarını anlayabilmek için yazdıkları cümlelerin her birinin dikkatle tahlil edilmesi gerekmektedir. Bunların özellikle mensur eserleri söz ve anlam itibarıyla "hiper-modernizm"⁵'in gerçek örnekleri gibidir. Bu üslupta düşünceler ifadeleri değil ifadeler düşünceleri şekillendirmiş böylece ifade inceliği hesabına eserlerdeki klasik önem kaybolmaya yüz tutmuştur.

O zamanlar gerek şiirde gerekse nesirde, bu tarzda yazmak moda olduğundan Nergisî de modern bir şair olmak adına bu yolda ilerlemiştir. Böylece geniş hayalleri ve güçlü kalemıyla Türk şair ve yazarları arasında önemli bir konuma yükselmiş geniş bir hayran kitlesi kazanmıştır. Nergisî için: "Acemlik 'âleminden haber veren bu meşhûr isim, bizim bâğda doğmuş ve Şark parnasında büyümüşdür" diyen Başağaç, onun teceddüd/yenileşme devri öncesinde inşa sahasında eşsiz bir isim olduğunu, Türk edebiyatında hâlâ adından hayranlıkla bahsedildiğini ve *Hamse*'sinden parçaların inşa tarzını örneklendirmek amacıyla mekteplerde okunduğunu belirtir.

Başağaç, daha sonra sözü Nergisî'nin hayatı, tahsili ve bulunduğu görevlere getirir. Kaynak göstermeden Nergisî'nin 1000 (1592)'de Bosna'da dünyaya geldiğini belirtir.⁶ Babası Nergis-zâde Ahmed, Balkan şehirlerinde kadılık yapmış bir zattır. İlk tahsilini doğduğu yerde görmüş, yüksek tahsilini İstanbul'da Kaf-zâde Feyzullah Efendi'den almıştır. Bu esnada babasını kaybettiğinden geçim derdine düşmüş, medreselerde müderrislik yapmıştır. Önce Gabela'da sonrasında Mostar'da kadılık yapmış ve "Gazavât-ı Mesleme"yi Mostar'da iken yazmıştır. Daha sonra Yenipazar ve Banaluka'da çalışmış ve nihâyet Manastır kadılığında bulunmuştur. "Nihâlistân"ı da Manastır'dayken kaleme almıştır. İlmi, zarafeti, adil oluşu ile saygınlık kazanmış olsa da layık olduğu takdiri görememiştir.

Nergisî 1044 (1622) tarihinde IV. Murad'ın isteği ile vakanüvis olarak Revan seferine katılır. Fakat yol üzerinde Gegbuze (Gebze) civarında bir bataklık içinde bineğinden düşerek hayatının en parlak döneminde iken hayata veda eder. Cenazesi buradan Gebze'ye götürülmüş ve burada

³ Safvet-Beg Başağaç, *Bosnjaci i Hercegovci u İslamskoj Knjizevnosti*, Our Izdavacka Djelatnost, Sarajevo, 1986.

⁴ Eserin orijinal metninde "Nerkesi Es-Saraji" başlığı vardır.

⁵ Modern ötesi; metinde aykırı, genel algının dışındaki yaklaşım tarzını ifade için kullanılmıştır.

⁶ Akün (1993:194), Başağaç'ın verdiği bu tarihi kabul etmez. "Doğum tarihini Savet Başağaç, kaynak zikretmeden, 1000 (1592) olarak gösterir ise de, Nergisî 1034 (1624-1625) yılında yazdığı bir eserinde yaşının o zaman 40'ı geçtiğini bildirdiği gibi (Maşâkkk al'-uşşâk, İstanbul, 1285, s.4), 1037'de ölen şair ve münşi Veysi'ye, bu tarihten sonraya âit olmayacağı âşikâr bulunan bir mektubunda da 50 yaşına yaklaştığını söylediğine göre (Münşâât, Üniv. kütüp., nr. TY 1526, 286a), bunu kabüle imkân yoktur. Bizzat kendi ifâdesi ile, doğum tarihinin 994'ten önceye âit olduğu böylece kat'î surette sâbit olmaktadır." Çaldak da çalışmasında (2006:560) Akün'ün görüşünü destekler.

defnedilmiştir. Hayatı bir kadılıktan diğerine atanmakla geçen Nergisi, geç de olsa istediği tarzda bir göreve atanmışken talihsizlik eseri boynu kırılıp ölerek hayata küskün bir şekilde veda etmiştir.

Nergisi'nin Viyana Saray Kütüphanesi ve İstanbul'da pek çok kütüphanede eserlerinin bulunduğunu dile getiren Başağaç, bu büyük Boşnak şaire ait hükmü başkalarına bırakarak yalnızca elimizdeki eserlerini tetkik edeceğiz diyerek Nergisi'nin eserleri hakkında bilgi verir. Önce en önemli eseri *Hamse*'den bahseder. Bölümlerini sıraladıktan sonra bu eserdeki zincirleme tamlamaların âdeta insanı boğduğunu, bir cümleyi tek nefeste okumanın mümkün olmadığını belirtir.

Hamse'nin ikinci eseri, *İksir-i Sa'âdet*'in, *Kimyâ-yı Sa'âdet*'in kısmi bir çevirisi olduğuna, mukaddimesinin tam sekiz sayfa tuttuğuna dikkat çeker. Eserin serbest bir tercüme tekniği ile aktarıldığına ve bu eserin de ifade bakımından *Nihâlistân* gibi karışık ve müphem olduğuna kanaat getirir.

Üçüncü kitap olan *Meşâkku'l-'uşşâk*'ın Nergisi'nin şairane hayallerini ve üslubunu en açık bir biçimde aksettiren eseri olduğu fikrinde olan Başağaç, eserin dibace kısmından uzunca bir alıntı yapar. Bu dil ve üslup karşısında şaşkınlığını dile getiren Başağaç, ibarelerdeki seçkinliğin ve teşbihlerdeki maharetin hayranlık uyandırdığını fakat diğer yandan ifadedeki belirsizliğin ve suniliğin Nergisi'ye karşı kırgınlığa yol açtığını ifade eder. Macaulay'dan alıntı yapan Başağaç, müphemiyetin ve suniliğin ifade tarzının en büyük iki kusuru olduğunu belirtir. Bu iki kusurun da Nergisi'de mevcut olduğunu dile getiren Başağaç, bu kusuru Nergisi'ye değil devrin tumturaklı söyleyişlere kıymet veren zevk anlayışına havale eder. Çünkü Nergisi, düşünce eksikliğini laf kalabalığı ile örtbas etme gibi bir yola sapmamıştır. Onun hemen her fikri doğal bir biçimde ifade ettiği Türkçe ve Farsça şiirlerini bu iddianın yersizliğine delil olarak gösterir.

Başağaç'ın içeriğinden bahsettiği dördüncü eser *Kanûnu'r-Reşâd*'dir. IV. Murad'a ithaf edilmiş bu tercüme eserdeki hikâye ve şiirlerden hareketle Nergisi'nin bu esere kendinden pek çok şey ilâve etmiş olduğunu belirtir.

Beşinci kitap olan "Gazâvât-ı Mesleme"nin Muhyiddîn 'Arabî'den "nakl-i me'âl" şeklinde alınarak şairane bir üslupla yazıldığını belirtir. *Kanûnu'r-Reşâd* ve *Gazâvât-ı Mesleme*'nin *Hamse*'nin diğer eserlerinden daha sade ve anlaşılır bir dille yazılmış olduğuna işaret eden Başağaç, bunu kanıtlamak için *Kanûnu'r-Reşâd*'in dibacesinde yer alan dört beyti örnek olarak verir.

Bundan sonra *Hamse* dışında yer alan *El-Vasfu'l-Kâmil fî Ahvâl-i Vezîri'l-'Âdil ile Münşe'ât*'tan bahseder. Beş bölümden oluşan *El-Vasfu'l-Kâmil*'de, Murtaşâ Paşa'nın davranışları, kahramanlığı, cesareti, yaptığı hizmetler ve devlet adamlığı anlatılır. *Münşe'ât*'ta ise dostlara ve devlet büyüklerine yazılmış otuz iki mektup yer almaktadır. Bu eserde de Nergisi'nin diğer mensur eserlerindeki gibi belirsizlik ve kapalılık hâkimdir.

Mensur eserlerinden sonra sözü Nergisi'nin şiirlerine getiren Başağaç, bunların şekil ve fikir itibarıyla bugünün zevkine yakın bulunduğundan yenileşme devri öncesi şiirlerle rekabet edecek düzeyde olduğunu ifade eder. Bundan hareketle de aslında fitraten şair doğan Nergisi'nin kalemini nesir sahasına yönlendirmekle isabet etmediğini belirtir.

Nergisi Türkçe ve Farsça şiirler yazmıştır. Kısa şiirleri ince hisler ve canlı hayaller ile dolu iken kasidelerinde -her ne kadar nesrinden daha sade bir dil kullanmış olsa da- kullanmış olduğu dil daha muğlak ve giriftir. Ondaki İran şiirinin tesirini, "Gazelleri Şirâz güllerinden haber verir" şeklinde özetleyen Başağaç, bununla beraber Saraybosna'nın millî aşk şarkılarının da onun şiirleri üzerinde etki bıraktığına dikkat çeker. Saraybosna'nın her şairi büyüleyebilecek güzellik ve kudretteki tesirinden Şark parnasında terennüm eden pek çok Bosnalı şair gibi hassas ruhlu Nergisi de uzak kalamamıştır.

Nergisi'nin "âsâ" redifli gazelinden üç beyti örnek olarak veren Başağaç, bu beyitlerin her birinin perestiş edilen bir güzelin dudaklarından çalınan bûselerden daha tatlı olduğunu söyler. Onun Şeyhülislam Yahyâ Efendi için yazdığı *Meşâkku'l-'uşşâk*'taki kasidesi için "Acebâ

“Mütenebbî” şu başlangıca gıpta etmez mi idi?” sorusunu sorar. Nergisi’nin hocası Kaf-zâde Fâ’izi’nin ölümü üzerine yazdığı mersiye den yedi beyit örnek veren Başağiç, bu şiiri de oldukça güzel ve orijinal bulur. Ancak Başağiç, Nergisi’nin en güzel şiirinin Saraybosna hakkında yazdığı kaside olduğunu söyler. Dervîş Paşa’nın Mostar hakkında yazmış olduğu gazele nazire olan bu şiir, Başağiç’e göre orijinalinden asla geri kalmayacak niteliktedir. Bu kasidedeki bazı beyitlerin Bosnalıların hâlâ devam eden bazı âdetlerini hatırlattığını vurgular. Ayrıca Veysi’nin bir mektubuna cevaben yazılan mektupta yer alan Farsça beyitlerdeki canlı tasvir ve şairane hayalleri çok beğenen Başağiç, bu beyitleri Enveri⁷ ve Ahsiketî’nin⁸ şiirleriyle mukayese eder, hatta his derinliği ve tabiiyet yönüyle onlardan üstün tutar. Onun Farsça şiirlerinin rahatlıkla anlaşılabilirliği hâlde, Türkçe yazıları karşısında okuyucunun “kan-ter içinde kaldığını” belirtir. Ona göre Nergisi’nin Türkçe şiirlerindeki bu kapalılığın kabahati Nergisi’de değil onun yüksek ve süslü bir üslupla yazmasını talep eden çağdaşlarının hususi zevklerindedir.

Kendi döneminin en büyük şairleri arasında yer alan Nergisi’nin Türk münşileri arasında sonsuza kadar konumunu muhafaza edeceğini ifade eden Başağiç, onun *Hamse*’sinin bazı kısımları için “Verlaine, Materlink ve diğer dekadanların çok hoşuna giderdi” der. *Meşâkku’l-’uşşâk* için de “İyi bir terceme ile Fransızcaya nakl edilse, mezkûr âsârı arasında fark edilemezdi.” diyerek Nergisi’ye olan hayranlığını dile getirir.

Başağiç, İtalyan yazar Marini’nin temsilcisi olduğu Marinizm akımı ile Nergisi’nin üslubu arasında -hiçbir bağ olmadığı hâlde- ciddi benzerliklerin olduğunu, Acemler yoluyla Türklere geçen Marinizm’in Nergisi’de en yüksek mertebeye ulaştığını belirtir. Batı’da kısa zamanda unutulup giden Marinizm’in Acemler nezdinde muhafaza edildiğini Türk edebiyatından da ancak Şinâsî’nin gayretleriyle sökülüp atıldığını belirtir.

Acem Marinizm’ini Türk edebiyatına başarıyla aşlayan Baki’ye uyulduğu için Dervîş Paşa gibi millî ve tabii bir lisanla yazan şairlerin rağbet görmediği kanaati taşıyan Başağiç, Dervîş Paşa’yı, dil ve fikir tebliğinde Şinâsî, Namık Kemâl, Muallim Nâcî gibi şairlerle mukayese ederek kolay okunan ve lügatsiz anlaşılabilir bir şâ’ir olduğuna işaret eder. Türkiye’de ve Mısır’da yeni düşüncelerin ortaya çıktığını belirten Başağiç, artık Tuğrâî, Bâkî gibi terennüm etme, Aynî veya Nergisi gibi yazma düşüncesinin kimsenin aklından geçmediğini, daha doğal fikirler, sade ve anlaşılır bir dil, daha çok okuyucuya ulaşmak ve anlaşılabilirlik gibi hususların esas gaye olduğunu dile getirir.

Başağiç, yazısının sonuna doğru okuyucuların Türk parnasında yetişmiş şairleri dil ve üslup bakımından tatsızlık ve sunilik ile itham etmemeleri gerektiğini; dönemin zevk anlayışından dolayı bu şekilde yazdıklarını ifade eder. Ona göre devrin zevki bunu gerektirdiği için âdeta şiir müsveddeleri yazılmış, şeker kutusu gibi ağızlar, mürekkep hokkası gibi memeler bedii bir his ve inşirah vermediği için Bakiler ve Nergisiler zevkle okunmamakta, yenileşme devrinden sonra yetişen Namık Kemal gibi şairlerin şiirlerindeki zevk ve letafet bu şairlerde bulunmamaktadır.

Başağiç, düşüncelerini desteklemek amacıyla şiir örneklerine yer verir; tezkirelere göndermede bulunur, alıntılar yapar. Zaman zaman hemşehriyet duygusundan olsa gerek Nergisi’yi kayırma, üstün gösterme gibi bir yaklaşım sergiler. (bk. Çaldak 2010:38) Sözelimi nesrindeki kapalılık ve

⁷ Evhadüddin Muhammed b. Muhammed b. Alî-yi Ebîverdi (ö. 585/1189 [?]), İran edebiyatının en büyük kaside şairi. Çok iyi bir öğrenim gördüğü, felsefe, kelâm, mantık, riyâziyyât edebiyat, astronomi (hey’et) ve astroloji gibi ilim alanlarında geniş bilgi sahibi olduğu yine şiirlerinden anlaşılabilir. (<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=110267> (E.T. 07.06.2018)).

⁸ Esir-i Ahsiketî, VI/XII. yüzyıl sonlarının meşhur ve ünlü şairlerinden olup Fars edebiyatının ve şiirinin meşhur âlimlerindedir. Esir de çağdaşları gibi kendi şiirlerinde bilgilerine ve ilmüne yenilmiş bir durumdaydı. Bu yönü, kasidelerinden rahatlıkla anlaşılabilir. Tüm bunlarla birlikte onun Divan’ında özellikle de tabii ve gönülde yer eden gazellerinde ince ve tatlı beyitler az değildir. Onun en büyük kusuru, şiirlerinde anlamı zorlaştırmaya ilgi duymasındır. Bu da onun kimi beyitlerinin anlamlarının eksik kalmasına neden olmuştur. (<http://www.irankulturevi.com/lang-tr-ESRAHSKET.cgi> (E.T. 07.06.2018)).

ağdalığı ondan bu yolda yazmasını isteyen dönemin zevk anlayışına bağlar. Şiirlerini, özellikle Farsça şiirlerini oldukça yüksek seviyede bulur.

Başagiç, eserini yazarken muhtemelen temel kaynaklara ulaşmadığı veya ulaştığı bilgileri tenkit süzgecinden geçiremediği için Nergisî'nin aslında net olmayan doğum tarihini 1000 (1592) olarak belirtir; Şeyhülislam Yahya'ya ait iki beyti Nergisî'nin diye verir, eserlerinde yer alan Farsça şiirleri kritize etmeden Nergisî'ye nispet eder. Bu nedenle onun bütün grüşlerine katılmak mümkün olmasa da alanında önemli bir yer tutan kaynak eseri ve bu eserde Nergisî gibi bir sanatkâra dair önemli tespit ve değerlendirmeleri takdire şayandır.

Metnin Çevriyazısı

[C. 1, S.15, s.297-298]

Edebiyât Târîhi⁹

[s.297] Bosna-Hersek dîyet¹⁰ meclisi re'isi şâ'ir Başagiç-zâde Saffet Bey'in "İslâm Edebiyâtında Bosna-Hersekliler" nâmında bir eseri vardır. Viyana Encümen-i Danîşinin takdîrine mazhar olan bu eserde Arab, 'Acem ve Türk lisânlarında mühim eserler bırakmış Bosna-Herseklilerin hayât ve eserleri hakkında mühim vesikalara müstenid tedkîkler vardır. Bilhassa Hırvat Mahmûd Paşa, Nergisî, Derviş Paşa, Sâbit, Hersekli 'Arif Hikmet hakkındaki tedkîkler pek mühimdir. Muasır "Yugoslav" edebiyatının en büyük şâ'iri sayılan ve Şark lisânlarında geniş bir vukûfa mâlik olan mü'ellifin eski Osmanlı sanatkârları hakkındaki bu tedkîkleri tabîi ehemmiyyet ve dikkatle telakkî olunabilir. Muhterem "Tasvîr-i Efkâr" refikimizin 28 Haziran 1917 ve müte'âkib nüshalarında "Mostarlı Derviş Paşa" hakkındaki tedkîk neşr olunmuşdu; biz de bu sayımızdan i'tibâren nesrin marûf üstâdlarından sayılan "Nergisî" hakkındaki tettebbu'-nâme-yi neşre başlıyoruz.

Nergisî

Büyük şâ'ir Bâkî Türk parnasında inkilâb vücûda getirmişdi. Bâkî'nin şi're idhâl ettiği nezâket, beyân ve zerâfet-i eşkâl kendinden sonra yetişen nesil tarafından nesrde tatbîk edilmiş ve mürûr-ı zamân ile hakîki bir tefessüh ü tereddide uğramışdır. O zamân san'atkâr şâ'ir için yalnız ilham kâfi değil idi; manzûm veya mensûr bir şey yazabilmek için 'Arab ve Acem şi'rinin bütün inceliklerini tanımak ve her iki lisânda sâhib-i ihtisâs olmak lâzım geliyordu. O zamânın zevk-i selîmi bu tarzı istilzâm etdiğinden şi'r perîsinin mahbûbları da bu zevk-i mahsûsu nazar-ı i'tibâra almağa mecbûr olmuş ve şi'r ve nesre gitdikçe daha zarîf ve tumturaklı şekiller vermek husûsunda birbiriyle müsâbakat etmişlerdir.

Bu tarz-ı mahsûsada o zamânın üç şairi: Nergisî, Veysî, 'Atâî o kadar ileri gitmişlerdir ki klasik tarz-ı beyâna ve açık şi'r tasvîrlere alışmış olan bizler kemâl-i i'tinâ ile her cümleyi ayrı ayrı tedkîk ve tahlîl etmeden kendilerini anlayamıyoruz. Bunların âsârı -bi'l-hassa âsâr-ı mensûre-lafz ve ma'nâ 'itibâriyle "hipermodernizm" için hakîki numûneler teşkîl etmektedir.

Burada fikirler ifâdeleri değil, ifâdeler fikirleri vücûda getiriyor; bu sûretle bunların âsâr-ı edebiyesi ifâdenin zerâfeti hesabına olarak klasik ehemmiyyetlerinden pek çok gâib etmektedir. "Âvâz-ı âsyâb mî şinevem ve ârd ne mî bînem"¹¹ mazmûnı o zamânın tarz-ı tahrîrini pek güzel ifâde edebilir.

O zamân gerek şi'rde gerekse nazmda bu tarz-ı tahrîr moda hükmünde olduğundan, tabîi bizim "Nergisî" de kendi zamânının evlâdı sıfatıyla, modaya uymak ve modern bir şâ'ir olmak mecbûriyyetinde idi. Bu sûretle, vüs'at-ı hayâlî ve mahâret-i kalemiyyesi sâyesinde Türk şâ'ir ve muharrirleri arasında mümtâz bir mevki' sâhibi olmuş ve üslûb-ı üstâdânesiyle mu'âsırları arasında pek çok perestîş-kârlar kazanmışdır.

⁹ Tarafımızdan düşülen notlar köşeli ayraç içinde verilmiştir.

¹⁰ [özel parlamento, eskiden kimi ülkelerdeki ulusal meclis]

¹¹ [Değirmenin sesini duyuyorum ancak un göremiyorum.]

Nergisî, ‘Acemlik ‘âleminden haber veren bu meşhûr isim, bizim bâğda doğmuş ve Şark parnasında büyümüşdür. Türk edebiyâtının devr-i teceddüdünden evvel, Nergisî inşâda yek-tâ bir sîmâ gibi tanınmış idi. Nergisî’nin ismi bugün bile eski Türk edebiyâtının perestiş-kârları arasında hürmetle yâd edilmekte ve Türk mekâtib-i ‘âliyyesinde, bir vakitki tarz-ı inşâyâ numûne olmak üzere, “Hamse-i Nergisî”nin muhtelif parçaları okutulmaktadır.

Muhammed Nergisî¹² Saraybosna’da 1000 (1592) senesinde tevellüd eylemiştir. Pederi Nergis-zâde Ahmed Efendi, Balkan şehirlerinin birçoklarında kâdılık etmiş ve iki muhtelif def’a ‘aynı meslekle Saraybosna’da hizmet eylemiştir. Kendisi “Münşe’ât”ında “eben ‘an-ced Nergis-zâde” olduğunu söylüyor. Tahsîl-i ibtidâîyi mahall-i vilâdetinde görmüş ve ‘âlî dersleri İstanbul’da Kaf-zâde Feyzullah Efendi’den almıştır. Fakat bu sırada pederi vefât etdiğinden tahsîlini kesmege mecbûr olmuş ve ma’îşetini te’mîn derdiyle uğraşmağa başlamıştır. ‘İlmiyye meslegine girerek birkaç medresenin müderrisliğinde bulunmuş ise de ‘Uşşakî-zâde’nin dediği gibi:

“Ân ki şîrân-râ koned rûbeh-mizâc
İhtiyâcest ihtiyâcest ihtiyâc”¹³

Sâ’ika-i ihtiyâc onu da zebûn etmiş ve kadılık mesleginde

Ne be-mansıb büved bülend be-merd
Belki mansıb büved be-merd bülend¹⁴

[s.298] şi’âriyle ekmek taharrîsine sevk eylemiştir.

İlk defa Hersek’te “Gabela” kasabasında, ve ba’dehu 1030 (1620) senesinde Mostar’da kadılık etmiş ve burada “Gazavât-ı Mesleme” ismindeki eserini yazmıştır. Bi’l-âhare Yenipazar ve Banaluka (1628-1308)’da hizmet etmiş ve nihâyet Manastır kadılığında da bulunmuştur. “Nihâlistân”ını eserin nihâyetindeki kendi ifâdesine nazaran Manastır’da yazmıştır.

‘İlm ü kemâli, fart-ı nezâketi ve tab’-ı ‘âdilânesi dolayısıyla her tarafda halkın hürmet ve tekrîmine mazhar olmuş ise de âmirleri tarafından lâyıkıyla takdîr edilememiş olduğu zann edilmektedir. Bunu kendisi şöyle ifâde ediyor.

Şimdi kadr-i Nergisî-i zârî bilmezler velî
Sonra anlarlar fakîr-i bî-nevâyî n’idügin

‘Uşşakî-zâde de bunu te’yîden diyor ki: Nergisî pek büyük fezâ’il ü mezâyâyı kendinde cem’ eylemiş kıymet-dâr bir vücûddu. Fakat zamân, iştihâr u temeyyüz etmesine meydân bırakmadı; böylece geldi ve geçti.

Nergisî’ye 1044 (1622) senesinde târîhinde bir daha tesâdüf ediyoruz. Bu târîhde Sultan Murâd-ı râbî’in ârzû-yı mahsûsu üzerine “vak’a-nüvîs” sıfatıyla Revân seferine iştirâk ediyor. Fakat esnâ-yı râhda Gegbûze civârında bir bataklık içinde bâr-gîrinden düşerek hayât-ı sa’yinin en ziyâde mahsûl verebileceği bir zamânda terk-i hayât ediyor. Cenâzesi buradan Gegbûze’ye nakl edilmiş ve hükûmet hesabına olarak şehri-i mezkûrda defn idilmiştir.¹⁵ Mezar taşının üzerinde şu beyit mahkûkdur:

Lafzen ve ma’nen didüm târîhini
Âh bin kırk dörtde göçdi Nergisî

¹² Acemce Nergis (kesr-i kâf ile) ve Arabca nercis (kesr-i cîm ile) ismindeki çiçeğe nisbetle Nergisî. Türkler ‘Acemce “Nergis” kelimesini feth-i kâf ile kabul ettiklerinden “Nergisî” yi de o tarzda telaffuz ederler.

¹³ İhtiyâc arslanı tilki eder.

¹⁴ İnsan mansıbla şereflenmez, belki mansıp insan ile şereflenir.

¹⁵ ‘Uşşakî-zâde: “Zeyl-i ‘Atâî”, varak 13, Şeyhî-zâde: varak 12. Mehmet Tevfik ise “Hazînetü’l-fünûn” eserine ‘atfen na’sının İstanbul’a nakledildiğini ve Eyüb’de medfûn olduğunu söylüyor.

İşte bu sûretle bî-çâre Nergisi, kadere karşı küskün ve kendisini kâdılkdan kâdıliğa atan zamânın ricâline karşı muğber olarak hayâtına hâtime çekiyor. Tam son günlerinde hükûmetin resmî vak'a-nüvisi sıfatıyla bi'l-hassa kâbiliyyet-i 'ilmiyyesini göstermek ve saray erkânıyla İstanbul ricâlinin nazar-ı dikkatlerini celb edebilmek fırsatı eline geçtiği bir zamânda, bâr-gîrden düşmek ve boynu kırılmak mecbûriyyetinde kalyor. Bu tâli'sizliğin fevkinde bir şeydir!

Nergisi'nin Viyana Saray Kütübhanesinde ve İstanbul'un birçok kütüphanelerinde mahfûz elyazmaları arasında matbû' ve gayr-i matbû' mezbûliyetle mevcûd olan metrukât-ı kalemiyyesi hakkında, yakından bile bir hüküm veremeyeceğiz. Bin'ân 'aleyh bu büyük Boşnak'a lâıyk olan hükmü diğerlerine terk ederek, biz yalnız elimizde mevcûd ba'zı âsârının tedkikiyle iktifâ edeceğiz.

Nergisi'nin en meşhûr eseri "Hamse-i Nergisi"dir. İstanbul'da müte'addid def'alar tab'olunan¹⁶ bu eser isminden de anlaşılacağı üzere beş muhtelif kitabdan mürekkebirdir. Birinci kitâb "Nihâlistân"¹⁷ olup bu da beş kısma (nihâl) münkasımdır.¹⁸

Nihâl-i Evvel: Kerem ve sehâ hikâyelerini,
Nihâl-i Sâni: 'Aşk hikâyelerini,
Nihâl-i Sâlis: 'İbret-'âmîz vak'â-yı muhtelif hikâyelerini,
Nihâl-i Râbi: Misâfir-perverlik hikâyelerini,
Nihâl-i Hâmis: Salâh ve tevbekârî hikâyelerini muhtevîdir.

Nergisi'nin tımtırlı uzun ser-levhalarından çıkarabildiğimiz kısa mevzû'lar işte bunlardan 'ibâretir.¹⁹ Bu kitâbı hangi târihde vücûda getirmiş olduğunu bilmiyoruz. Ma'a-mâ-fih isti'mâl edilen uslûbuna bakılacak olursa, bunun mü'ellifin son âsârı 'idâdına dâhil olması icâb eder. "Her ne zamân ki hâme-i hamâme-i mevzun-terâne-i dil-keş-âvâz-ı ma'rifet-perdâz...ilâ-âhir." tarzında başlayan bu kitâbda, bizi boğan öyle bir "tetâbu'-ı izâfet" vardır ki, bir cümleyi bir nefesde okumak gayr-i kâbildir.

İkinci kitâb "İksîr-i Sa'âdet"²⁰ olup İmâm Gazâlî'nin "Kimyâ-yı Sa'âdet" ismindeki kitabının tercümesinden 'ibâretir. Ahlâkî bir mevzûda olan bu kitâb tasavvuf felsefesinin dekâ'ik-i hikemiyyesiyle mâl-â-mâldir. İmâm Gazâlî burada Allah'a îmân, zâta îmân, 'âleme îmân ve mevta ta'kîb edecek ahvâle îmân gibi dört rûkn-i esâsiyi ('unvân-ı Müslümânî) şerh ve izâh etmiştir. Kırk muhtelif "usûl" dört "rûkn" üzerine binâ edilmiştir.²¹

[C. 1, S.16, s.317-318]

[s.317] (Geçen nüshadan mâ-ba'd) Mukaddimesi tam sekiz sahife dolduruyor. Asla ne kadar ri'âyet edildiği ma'lûmumuz degildir. Şu kadar var ki tarz-ı beyân burada da "Nihâlistân"daki kadar karışık ve mübhemdir. Bu kitâb her hâlde sâdik bir tercümeden ziyâde bir nakl-i me'âl olacaktır.²²

¹⁶ Benim elimdeki "Hamse" İstanbul'da Tatyanos Divitciyân Matba'ası tarafından tab' olunmuştur. Bunun kimin tarafından ve hangi târihde neşredildiği belli degildir. Viyana Saray Kütüphanesinde mevcûd nüshadaki kitap tertîbâtı benim elimdeki tab'ın tertîbâtına uymuyor. (1285 târihinde tab' olunmuştur-Mütercim)

¹⁷ Eser üzerine Süleyman Çaldak tarafından bir çalışma yapılmıştır: *Nergisi ve Nihâlistân'ı*, İstanbul: Kesit Yay., 2010.

¹⁸ [Hamse'deki eserlerin sıralanışında nüshalar arasında bir tutarsızlık söz konusudur. *Hamse*'nin matbu nüshalarındaki *Nihâlistân*, *İksîr-i Sa'âdet*, *Meşâkkü'l-uşşâk*, *Kânûnu'r-reşâd*, *Gazavât-ı Mesleme* şeklindeki sıralama, yazma nüshaların sadece üçünde vardır. Diğer nüshaların her birinde farklı bir sıralama görülür. Bk. Çaldak 2010:85]

¹⁹ "Gustav Flugel: Viyana kütüb-hâne-i kralî ve imparatorîsinin Arabça, Fârisî ve Türkçe el yazmaları, cild-2, sayfa 265, numara 1059". Flugel bu kitâb hakkında "Kitâb-ı Nihâlistân" diyor ki doğru degildir. Bunu mutlakâ birisi bu 'âlim muharririne yanlış anlatmıştır. Çünkü bi'z-zât muharrir kendi mukaddimesinde bu el yazmayı görmediğini söylüyor.

²⁰ [Eser üzerine Nurten Çelik tarafından yüksek lisans çalışması yapılmıştır: *Nergisi İksîr-i Sa'âdet (İnceleme-Metin-Dizin)*. Yüksek Lisans Tezi. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012]

²¹ Goşç [Gosche]: İmâm Gazâlî'nin Hayâtı ve Âsârı.

²² Bu kitâbın nakl-i me'âl tarîkiyle terceme edilerek mütercimin birçok husûsî ilâveleriyle tevsi' edildiği Nergisi'nin şu ifâdesinden vâzihan anlaşılmalıdır: "Mutlakâ terceme iki kısım olup bir kısmı elfâz-ı mütercemeyi bi-'aynihi terkibi ile ta'bîrdir. Amâ bu tarz üzere terceme kalîlü'l-müfâd olduğundan gayri şâhid-i şîrin-cemâl şive-i letâfet ve hatt u hâl-i fesâhat ve belâgatinden bî-nasib olur. Ve kısım-ı sâni me'âl-i kelâmı ahz edip mazmûn-ı suhan-ı musannifü'l-aslı kâlib-

Üçüncü kitab “Meşâkku’l-’uşşâk”dır²³. Bizim fikrimize nazaran Nergisi’nin tarz-ı beyânıyla hayâl-i şâ’irânesi, en ziyâde vuzûh ile bu eserde göze çarpıyor. Mukaddime şöyle başlıyor:

Dibâce-tırâz-ı defter-i derd
Pîrâye-fezâ-yı peyker-i derd
Ser-nâme-nüvîs-i levh-i mihnet
Zencîre-keş-i nukûş-ı hayret

Tasvîr-i nigâr-ı deyr-i ma’nâ
Revnağ-dih-i nüsha-i temâşâ

Râmişger-i bezmgâh-ı bîdâd
H’ânende-i nakş u savt-ı feryâd

Mihnet-zede Nergisî-i mahzûn
Ferhâd-ı zamâne nakd-ı Mecnûn

Tahkîk-dih-i bahs-i ibtilâyî
Bu yüzden ider suhan-serâyî

(Nesr) Huceste hengâmı ki bârgâh-ı mu’allâ-harîm-i ezelde pîşgâh-ı kadîm-i lem yezelde

Sedene-i kâr-âgâh-ı kârgâh-ı kudret
Ya’nî sürûş-ı sebük-cenâh-ı rahmet

Ber-mûcib-i emr-i meşîyyet ve ber-muktezâ-yı hükm-i irâdet sunûf-ı ervâh-ı muhtelifetü’l-eşbâh-ı benî Âdem tertîb-i sunûf-ı kıyâm ve ta’yîn-i makarr ü makâm idüp

Melâik-râ hurûş nâle ber-hâst
Ki ber-resm-i edeb safhâ şevd râst

(Nesr) Ol bezm-i hâssü’l-hâss-ı ihlâs-mekînün bâr-yâftegân-ı ‘izzet-nişîni sahbâ-yı safâ-bahşâ-yı iltifât-ı elest ile mest ve her biri hem-sohbetân-ı kurb ile dûş-be-dûş u dest-be-dest oldukda ve ol meclis-i germ-â-germ ü dâd-âyînde mastaba-ârâyân-i incizâb-ı samîmî ve bâdegüsârân-ı ibtilâ-yı kadîmîye gösterânide-i dest-i sun’-ı Hudâ olan h’ân-ı pür-na’mâ-yı îtilâfî tezyîn için mücevher etbâk-ı pür-nakş u nigâr-ı âşnâyiye hadâyık-ı muhaddaratü’l-etrâf-ı münâsebetden çide-i kef-i isti’dâd olan bâkûre-i şehd-rîz-i muhtelifü’l-elvân-ı mihr u mahabbet nihâde kılındukda el-hâsıl ordu-yı âzîn-beste-i ‘âlem-i [s.318] ervâhda akmîşe-i reng-â-reng-i hüsn-i cemâl dellâl-ı ‘aşk elinde mezâd olındukda ber-mûcib-i hükm-i hümâyûn-ı (yuhibbuhum ve yuhibbûnehu) vuzûhı sırr-ı nihan-ı (fe halaktü’l-halki li-u’rafa) için âşûfte-dilân-ı kem-pâye ve sûdegerân-ı bî-sermâye re’sü’l-mâl-i irâdetlerin metâ’-ı hüsn-i bâ-kemâle sarf itmek murâd itdüğü bilindükde

Bu belâ mey-hânesinün tâ-ezel mey-h’âresi
Bu felâket-gâh-ı dehrün olmadık âvâresi

hüsn-i edâya ifrâğ için münâsib-i makâm ba’zı elfâz u ‘ibârât u terâkîb ü isti’ârât ile perdâht u zînet verip murâd-ı musannifî sûret-i hûb ve tarz-ı mergûbda tahkîk ü tasvîrdir. Hâlâ ihtiyâr-gerde-i râkümü’l-hurûf kısm-ı sâni olup...ilâ âhir. İksîr-i Sa’âdet: Sahîfe 9” (Mütercim).

²³ [Eser üzerine Bahir Selçuk tarafından çalışma yapılmıştır: *Nergisî Meşâkku’l-’uşşâk (İnceleme-Metin)*. Erzurum: Salkımsöğüt Yay., 2009; “Nergisî’nin Meşâkku’l-Uşşâk’ında Osmanlı Sosyal Hayatından Yansımalar”, *Bilgi, Bahar* (Nisan) 2009, S.49:161-176; “Nihâlistan ve Meşâkku’l-’uşşâk Çerçevesinde Nergisî’nin Hikâyeciliğine Genel Bir Bakış”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 2012, S.5: 93-108]

(Nesr) ol rûz, bâzâr-ı 'aşk u sûz-ı cihân-efrûzda metâ'-ı mergûbü'l-kulûb-ı derd ü âşûbî râygân bulup

Küfr kâfir-râ vü dîn dîndâr-râ
Zerre-i derdet dil-i 'attâr-râ

(Nesr) ...ilâ âhir.

Bu lisâna ve bu tarz-ı beyâna ne diyelim? Biz bunun karşısında, alacalı kapıya nigerân olan bir çocuk vaz'iyetinde bulunuyoruz. Bir taraftan müntehâb-ı 'ibârât ve teşbîhâtın mahâret-i terkîbine hayrân kaldığımız hâlde, diğer taraftan tarz-ı beyânın mübhemiyet ve 'adem-i tabî'iyetinden dolayı muharrîre karşı iğbirârimızı izhârdan men'-i nefis edemiyoruz. Bu tarz-ı beyânın bir hâsiyyet-i mümtâzesi vardır ki bizim fikrimize nazaran her nev' klasik güzelliklerden 'ârîdir. Makule (Macanlay) [Macaulay] diyor ki: "Tarz-ı beyânın en büyük iki kusûru mübhemiyet ve 'adem-i tab'iyetidir. Hâlbuki bu kusûrların ikisini de Nergisi'nin nesrinde buluyoruz. 'Acabâ bundan dolayı kendisini kabâhatli tutabilir miyiz? Hâyır! Bi'l-'aks kabâhat, o zamânın yalnız tumturaklı ifâdâta ve mutantan tarz-ı beyâna kıymet takdîr eden zevk-i mahsûsundadır. Nergisi'nin noksân-ı efkârı kesret-i kelimât ile setr itmek cehdini iltizâm eylemiş olduğunu iddi'â edecek olursak günâh işlemiş oluruz. Zîrâ onun Türkçe ve Fârisî şi'rleri gösteriyor ki, gerek 'ale'l-'âde gerek en 'ulvî efkârı, basit ve me'nûs kelimât i'ânesiyle pek güzel ifade edebiliyordu.

Meselâ:

Fursat ki hevâ-yı tîz-perdür
İrmek ana bir dahı hünerdür

Fursat didigün dem-i seherdür
Gûyâ ki sabâ-yı hoş-eserdür

Efsûs olur ol nesîm-i nâfi'
Bir gaflet-i yek-dem ile zâyî'

Hûrşîd-i seherden itmedin cûş
Biz bir iki sâgar idelüm nûş

Bu beyitleri gördükten sonra, biz kendisine artık fazla bir şey diyemiyoruz ve Lessing'in (Lessing) "Hiçbir tumturaklı tarz-ı beyân tanımıyoruz ki zînet ve revnakını -az veya çok-hakîk[at]den almasın." sözlerine hak veriyoruz. Hamse'nin dördüncü kitabı "Kanunu'r-reşâd"dır²⁴. Mukaddîmede bu eserin 'Acem 'ulemâsından biri tarafından idâre-i mülk ve memlekete reh-ber olmak üzere Cengiz oğullarından Sultân Muhammed Hudâbende için yazıldığı zikr olunuyor. Ma'a-mâ-fih muhtevî olduğu birçok hikâyât ve eş'âra bakılacak olursa, Nergisi'nin bu kitâba kendinden pek çok şeyler ilâve eylemiş olduğu anlaşılıyor. Nergisi bu kitabı 1033 (1623) senesinde yazmış ve IV. Sultân Murâd'a ithâf eylemiştir.²⁵

²⁴ [Eser üzerine Bahir Selçuk tarafından çalışma yapılmıştır: *Nergisi Kânûnu'r-Reşâd (Ahlâku's-Saltana Çevirisi)*, İstanbul: Kesit Yay., 2013; "Osmanlı Nesir Geleneğinde Çeviri Anlayışı: Ahlâku's-saltâna Çevirileri Örneği", *Osmanlı Nesrinin Dili (Bildiriler)*, Ankara: AKM Yay., 2017, s.339-362]

²⁵ Eserin asıl ismi "Risâle-i Ahlâku's-saltana" olup mü'ellifin ismi "Kânûnu'r-reşâd" da zikr edilmiyor. Nergisi kitabın sebeb-i tahrîri ve tarz-ı tercemesi hakkında şu ma'lûmâtı veriyor: Selâtin-i devr-i kadîmden Sultân Muhammed Hudâbende için te'lîf olunan Risâle-i Ahlâku's-saltana'yı ki nesâ'ih-i mülûk ve selâtinî mutazammın ve kavâ'id-i rûsûm-ı cihân-bânî ve ra'yyet-perverîyi mebnîdir. Teshîl-i fehm için ta'bîrât-ı hoş-âyende-i Türkiyâne ile tercemeye niyyet ve ba'z-ı hikâyât-ı hoş-tab'âne ilhâkiyla pîrâye-bahş-ı sahayîf ü evrâk olduktan sonra hediyye-i nemle mukâbelesinde ber-dâşte-i bârgâh-ı gerdûn-iştibâh-ı sâhib-kîrân-ı Süleymân-mekân-ı İskender-tüvân kılmağa 'azîmet olındı... ilâ âhir. *Kânûnu'r-reşâd*, sahife 7 (Mütercim).

Beşinci Kitap “Gazâvât-ı Mesleme”dir.²⁶ Bu eseri Muhyiddîn ‘Arabî’den nakl-i me’âl sûretiyle kaleme almış, Ümeyye hânedânından zuhûr iden bu meşhûr kahramânın Bizans hükûmetine karşı vâki’ olan mücâdelât ve muhârebâtını bir tarz-ı şâ’irâne ifâde etmiştir.

Bu iki sonraki kitâb evvelkinden çok daha sâde ve daha kolay bir lisân ile yazılmışdır. Bu farkı gösterebilmek için dördüncü kitâbın başındaki şu beyitleri derc ediyoruz:

Ey hâme egerçi nâ-tüvânsın
Zâhirde hamûş u bî-zebânsın

Üstâd eline girince ammâ
Eyler seni ‘andelîb-i gûyâ

Olursın o dem terâne-perdâz
Her nağmen ider beyân-ı sad râz

Gel imdi sürûda kıl ser-âgâz
Ol bülbül tab’ ile hem-âvâz

Bunlar güzel beyitlerdir. Hem de bu günki Türk şâ’irlerinin lisânıyla terennüm edilmiştir. Bunlarda kelimât da efkâr da tâze ve cânlıdır. Şöyle beyitlere ne diyelim:

Bir hokka-i pûşîdeye bir mûrı pinhân itseler
Gerdân idüp ol hokkayı mânend-i yek gûy-ı geri

Eyler devâm-ı inkılâb ol mûrun ahvâlin serâb
Ben nemle-i pür ıztırâb ol hokka çarh-ı çenberî

Nergisî’nin nazm ve nesrinde hâsiyyet-i mümtâzeyi teşkîl iden cânlı hayâle bu beyitler ne güzel tercümân oluyor! İçinde karınca mahbûs olan yuvarlak cism derelerden tepelerden yuvarlanıyor; bî-çâre mahlûk sâniyede yüzlerce def’a- o da bilâ-ârâm- taklak atıyor. Zavallı karınca kendi yerinde bulunacak bir insânın hissedeceği ıztırâbı hissedebilse ‘acabâ ne olurdu?

[C.1. S.17. s.337-338]

[s.337] (Geçen sayıdan mâ-ba’d) Bu şâyân-ı terahhum vazi’yyetde Nergisî kendini karıncaya ve dünyâyı topa teşbîh ediyor. Zavallı şâ’ir çarhın çenberine takılmış, imdâdına mevt yetişerek ıztırâbına nihâyet verinceye kadar, bilâ-ârâm, yuvarlanıyor, yuvarlanıyor.

“Herkes galtân galtân be-gûr-ı h’îş mî-reved”²⁷

Benim ma’lûmâtıma nazaran Nergisî “Hamse”den mâ’adâ daha iki eser bırakmışdır ki, biri yukarıda zikri geçen Murtazâ Paşa’nın Terceme-i Hâl’inden bâhis “Vasfu’l-Kâmil fî Ahvâl-i Vezîri’l-Âdil”²⁸ ve “Münşe’ât”dır.²⁹ Birinci eseri bizzât kendi ifâdesine nazaran Banaluka’da kadî iken 1038 (1628) târihinde ve zarûret-i kaht-ı ricâl iktizâsıyla yazmışdır.

Bütün kitâb beş “vasf”[a] taksîm olunmuşdur. Şöyle ki:

²⁶ [Eser üzerine iki çalışma yapılmıştır: İbrahim Direkli, *El-Akvâlü'l-müselleme fî-Gazâvâtı'l-mesleme (Metin-Dizin)*, Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013; Kayhan Atik, *Gazavât-ı Mesleme*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990]

²⁷ [Herkes yuvarlana yuvarlana kendi mezarına gidiyor.]

²⁸ [Fahri Oluk eser üzerine bir çalışma yapılmıştır. “*El-Vasfu’l-Kâmil fî-Ahvâli Veziri’l-Âdil*” Adlı Yazma Eserin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007]

²⁹ [İbrahim Halil Haksever tarafından eser üzerine doktora çalışması yapılmıştır: *Eski Türk Edebiyatında Münşe’âtlar ve Nergisî’nin Münşe’âtı*, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995]

1. Vezîrin tab'-ı mütevâzî'ânesi, zühd ü takvâsı 'ulemâya, fukarâya, efrâd-ı millete... ve ilâ-âhir karşı tarz-ı hareketi hakkında;

2. Kahramânlığı, cesâreti, 'adâleti, 'ulüvv-i cenâbı, umûr-ı idârede rey ü tedbiri ve sâ'ir fezâ'ili hakkında;

3. Memleketde te'mîn-i refâh ve tanzîm-i âsâyış husûsundaki hıdemâtiyle, kal'aların ta'mîr ve yenilerinin vücuda getirilmesi... ve sâ'ir gibi muhâfaza-i memlekete müte'allik husûsâtta ibrâz eylediği gayret ve fa'âliyet hakkında;

4. Vezîrin, kendisinden evvel İslâm ayağı basmayan düşman memâliki içindeki akınlarıyla düşmânlar arasında kışladığı hakkında;

5. Vezîrin, düşmânı sulha icbâr ve bu sûretle hudûd üzerinde sükûn ve âsâyışı i'âde husûsunda ibrâz eylediği gayret-i fevkâ'l-'âde hakkındadır.³⁰

Murtazâ Paşa aslen Nevşehirli³¹ ve Kanije Fatihî Sadrâ'azam İbrahim Paşa'nın birâder-zâdesidir. Uzun müddet Bosna'da vâlî bulunarak halk arasında iyi bir nâm bırakmıştır. Nergisî, asil ve müdebbir bir vezîrin icrâ'ât-ı 'âkılânesini bu küçük eserde kayd etmiş ve kıymetli bir emânet makâmında ahlâfa terk eylemiştir.³²

Münşe'ât-ı Nergisî nâmındaki mecmû'a-i mekâtibde, muhtelif ehîbbâya ve ricâl-i devlete yazılmış 32 kıt'a mektûb mevcûddur. Bunları [s.338] "Muhammed bin Muhammed Şeyhî" cem' ve tertîb etmiştir. Bunlarda iltizâm edilen üslûbda, Nergisî'nin sâ'ir âsâr-ı nesriyyesinde görülen üslûb gibi mübhem ve mu'akkaddır.

Nergisî'nin şi'rlerine³³ gelince, bunlar gerek şekil gerekse efkâr i'tibâriyle bu günki zevke pek yakın bulduklarından devr-i teceddüden evvel vücûda getirilmiş en güzel şi'rlerle rekâbet edebilirler. Bunlardan vâzihan anlaşılıyor ki, Nergisî fitraten şâ'ir doğmuş ve âsâr-ı nesriyyeye hasr-ı kalem etmek husûsundaki karârında isâbet etmemiştir.³⁴

O, Türk ve 'Acem lisânlarında terennüm etmiştir. Kısa rubâ'î şi'rleri ince hisler ve cânlı hayâllerle dolu iken, uzun kasîdelerinde -'umûmiyetle nazmında nesrden çok daha sâde daha kolay bir lisân isti'mâl ettiği hâlde bile³⁵ -son derece mübhem ve müşkildir. Gazelleri Şîrâz güllerinden haber verir. Bununla berâber bunlarda Nergisî'nin rûhuna istîlâ etmiş gibi görünen Saraybosna menekşelerinin kokusunu da hiss etmemek kâbil değildir. Bu menekşeler bizim millî 'aşk şarkılarımızdır ki her şâ'irin kalbini teshîr edecek kadar kuvvet ve güzelliğe mâlikdirler. Şark parnasında terennüm etmiş pek çok şâ'irlerimiz bunların te'sîr-i sihr-kârından kurtulamamış; tabî'î hassâs Nergisî de bu te'sîrden âzâde kalamamıştır.³⁶

³⁰ Biz bu îzâhâtı Viyana Saray Kütüphânesindeki el yazmanın fihristine 'atfen veriyoruz, zîrâ eser tamâm degildir. Üçüncü vasfın bir kısmıyla dördüncü ve beşinci vasflar büsbütün noksandır.

³¹ "Novi-şehir" Bosna'da "Teşne" ile "Jepçe" arasında bir kasabadır.

³² Rahmetli pederimin rivâyetine nazaran bu eserin güzel bir el yazması Fâzıl Paşa-zâde Mustafâ Beg'de bulunuyordu. Şimdi kimde olduğunu bilmiyorum. Bu eser neşr edilirse pek iyi olurdu. Bir cihetden Nergisî'nin olması, diğer cihetden zamânının pek müfekkîr ve son derece şâyân-ı dikkat bir şahsiyeti olan Murtazâ Paşa'dan bâhis olması kıymetini artırmaktadır.

³³ [Nergisî'nin gazelleri ile ilgili şu çalışmalar yapılmıştır: Bahir Selçuk, "Şiir Mecmualarında Nergisî'nin Türkçe Gazelleri ve Bu Gazeller Üzerine Bir Değerlendirme", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 6 (2014), S.12, s.1-20; Bahir Selçuk, "Nergisî'nin Yeni Bir Gazeli Üzerine". *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, Volume 2, Issue 1, Winter 2016, s. 405-412]

³⁴ Hammer: Bunlar hakkında şöyle diyor: "Nergisî'nin mektûbları nasıl mektûb yazılmamak icâb ettiği hakkında örnek olabilirler. Bunlar mu'akkad, müşevveş ve gayr-i tabî'î üslûbun hakikî numûneleridir." Biz Nergisî'ye hak vermiyoruz; fakat Hammer'in Veysi'nin mektûblarına neden daha büyük bir kıymet 'atf ettiğini de anlamıyoruz.

³⁵ Reşâd:1, 108- Nergisî'nin şi'ri nesrinden aşağı degildir. Hatta sâdelik ve tabî'îlik cihetiyle bizce nazmı elbette nesrinden makbûl olmak lâzım gelir.

³⁶ Bosna Hersek Müslümânları ve 'ale'l-umûm cenûb İslâvları (Sırp, Hırvat, Boşnak... ilâ âhir) millî mahsûlât-ı fikriyyece çok zengindirler. Bu mahsûlâtın kısm-ı a'zamını rubâyî (lirik) ve kasasî (epik) şi'rler teşkil eder. 'Umûmiyet

Şu beyitler güzel değil midir:

Tokundukça hayâl-i ebrûvânın rişte-i cânâ
Fiğân eyler dil-i şûrîde derdinden rebâb-âsâ

Ne ma'nâlar ne sözler mündericdir safha-i dilde
Egerçi sûret-i zâhirde hâmûşum kitâb-âsâ

Gezer ilden ile sâgar gibi ey Nergisî şî'rin
Neşât-efzâ olur yârâna mazmûnun şarâb-âsâ

Benim fikrime nazaran bu beyitlerin her biri perestiş edilen bir güzelin dudaklarından çalınan bûselerden daha tatlıdır. His ve hayâl ile dolu olan bu nağmeler, onun 'âşık rûhunu pek güzel tasvîr ediyor. Fakat bunlar, Nergisî'nin kasîdelerine, uzakdan bile kıyâs edilemez. Bizim şâ'irimiz bunlarda hakîkaten bir mu'allimdir. Bunlar hakkında vereceğimiz hükm noksân kalacağından biz Türkçe ve Farisî kasîdelerinden birkaç beyt derciyle iktifâ ederek şâ'ir Nergisî'nin büyüklüğü hakkındaki fikri kârîlerimize terk edeceğiz. Eser tenkîdin âyînesidir.

'Acebâ "Mütenebbî" şu başlangıca gıpta etmez mi idi:

Ele al Nergisiyâ câm-ı safâ-peymâyı
Çünkü gördün bu dem-i hurrem-ı behcet-zâyı

Kıl yine na'ra-i el-'ayş ile dehri memlû
Es-sabûh ile pür it sâmi'a-i dünyâyı

Geç otur mastaba-i 'işrete Cemşîdâne
Kec kılup taraf-ı külâh-ı ser-i istiğnâyı

Tutsun âfâkı yine gulgule-i nûş-â-nûş
Cem de görsün nic'olur tantana-i Dârâ'yı

Gice gündüz dimeyüp mest-i müdâm olsa n'ola
Râygân buldı gönül bâde-i gam-fersâyı

Bir dahı dir mi 'aceb 'âlem-i bâlâya belî
Nûş iden bu mey-i râhat-dih-i rûh-efzâyı

Bu mey ol bâde degüldür ki kadeh-âşâmî
Çeke bezminde anun dağdağa-i gavgâyı

Neşve-i yek-demesi fikr-i humâr ile geçe
Ola her bir kadehi mültezim-i rusvâyı

Didigüm ol mey-i şevk-efken-i 'âlemdür kim
Katresi zinde ider gösgötürü dünyâyı

.....ilâ âhir.

'Aynı kasîdenin nihâyetlerinde şöyle pervâz ediyor:

i'tibârıyla kasasî şî'rler daha çok ve daha mütakâmil ise de, Bosna Hersek Müslümân 'unsuru arasında bi'l-hassa 'aşkı terennüm eden rubâyî şî'rlere de oldukça rağbet ve revâcdadır.

Şeref-i necm-i hüda neyyir-i evc-i takvâ
Vâzi'ü'l-asl-ı 'atâ 'illet-i cân-bahşâyî

Mû-şikâf-ı dil-i tedkîk kerem-kâr-ı şefik
Sîret-i lehçe-i tahkîk eser-i dânyâî

Kuvvet-i bâzu-yı dîn bâsıra-i 'ayn-ı yakîn
Revnağ-ı rûy-ı zemîn mâye-i dîn-pîrâyî

.....ilâ âhir.

İşte buna mümâsil altmış üç beyt ile Şeyhü'l-İslâm ve şâ'ir Yahyâ Efendi'nin fazl u kemâlini tekrîm ve Meşâkku'l-'uşşâk ismindeki kitâbını ona ithâf ediyor. Ke-zâlik, mu'allimi Kaf-zâde Fâ'izî Efendi'nin irtihâli münâsebetiyle söylediği mersiye³⁷ oldukça güzel ve ibdâ'îdir. Bu mersiye'nin birkaç beytini derc ediyoruz.

[C.1. S.18. s.357-358]

[s.357] (Geçen sayıdan mâ-ba'd)

Dönmesün çarh-ı felek hâk ile yeksân olsun
Togmasun mihr-i cihân ol dahı pinhân olsun
Dilerin yirlere geçsün bu kühen kâh-ı felek
Hâne-i hâtır-ı yârân gibi vîrân olsun

Esmesün bâd-ı sabâ tâb-ı temûz-ı gam ile
Çemenistân-ı cihân külhen-i sûzân olsun

.....ilâ âhir.

Bütün mersiye bu tarzda terennüm edilmiş olup be-heri on beyti ihtivâ etmek üzere sekiz bendden mürekkebirdir.³⁸ Son kısmı şöyle başlıyor:

Bana 'ayb eylesün nükte-tırâzân-ı fehîm
Sâde düşdüğine bu nazm-ı perîşân sakîm

Fıkr-i mazmun-ı pesendîdeye tâkat mi kodı
Ser-i pür-mihnetüme nâzil olan renc-i elîm

Tîğ-ı hicrânı virüp tefrika endâm-ı dile
İtdi manzûme-i mersiyye gibi tab'ı dü-nîm

Ra'se-nâk oldu humâr-ı dest-i edâ
Nice mümkün ki olam gevher-i güftâra nazîm

.....ilâ âhir.

³⁷ [Kaside, Bahir Selçuk tarafından yayımlanmıştır: "Nergisi'nin Kâfzâde Fâizî Mersiyesi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.25, (2015), S.1. 1-14]

³⁸ Bu mersiye tamâm olarak, Saraybosnalı Mohilic Hilmi Efendi'nin kütübhanesinde mevcûd olan "Dîvân-ı Fâizî"nin nihâyetinde mukayyedir. Ser-levhâsında şu ibâre vardır: Mersiyye-i Serâyî Nergisi Çelebî rahmetu'llâhi te'âlâ Berâ-yı fahrü's-şu'ârâ Kaf-zâde Fâ'izî Efendi.

Bizim fikr-i kâsırânemize nazaran Nergisi'nin en güzel şi'iri Saraybosna hakkında söylediği kasîdedir.³⁹ Yigirmi dört [s.358] beytten mürekkebe olan bu kasîde vaktiyle Saraybosna'da çıkan "Vatan" gazetesinin 620 numarolu nüshasında birkaç mürettib hatâlarıyla intişâr etmiştir. Te'essüf ediyoruz ki elimizde hiçbir el yazması mevcûd degildir. Gazetede ki hatâları ise tashîhe muktedir olmadığımızdan kasîdeyi tamam olarak derc etmek kâbil olamadı. Binâ'en-'aleyh, yalnız ba'zı beyitlerini nakl etmekle iktifâ idiyoruz:

Kâr itdi derûna gam-ı hicrânı Sarây'un
Dâğ itdi bize firkat-i yârânı Sarây'un

Anda görünür çok yaşamak âdeme zîrâ
Bin yirde akar çeşme-i hayvânı Sarây'un

Halvetlere kor şeyh-sıfat pîr ü cüvânı
Bâridlik ider gerçi zemistânı Sarây'un

Geldükde velî mevsim-i nev-rûz-ı bahâr
Firdevse döner sahn-ı gülistânı Sarây'un

Eflâka çıkâr gulgüle-i bade-perestân
Dünyâyı tutar na'ra-i mestânı Sarây'un
Ol fasla idüp kim çekile seyre güzeller
Meclisler ile zeyn ola her yanı Sarây'un

Bilmem nicedir hûr-ı cinân görmege mevkûf
Dünyâda müselleme hele hûbânı Sarây'un

Zâhidlere ıskât ideriz cennet ü hûrî
Ehl-i dile yitmez mi cüvânânı Sarây'un

Söz âhire erişdi velî hâtıra geldi
Vaz'-ı sitem-âmîz-i zarîfânı Sarây'un

Ma'kûl-şinâs-ı ehl-i dili gerçi ki bî-had
Ammâ bulunur ba'zı kec-iz'ânı Sarây'un

Yanında dehânın açamaz sâhib-i Keşşâf
Bahs eylese 'allâme-i devrânı Sarây'un

Hîç şüphe yok ki Nergisi'nin bu kasîdesi, Dervîş Paşa'nın Mostar hakkındaki gazeline naziredir.⁴⁰ Fakat o kadar güzel söylemiştir ki, kıymet ve letâfetce modelinden hiç geri

³⁹ [Bu şiir, Bahir Selçuk tarafından yayımlanmıştır: "Bir Şehir Medhiyesi: Nergisi'nin Saray Kasidesi". *International Journal of Language Academy*. Volume 2/3 Autumn, 2014, 27-39]

⁴⁰ Mezkûr gazel şu tarzda başlıyor:

Beyân-ı vasfa gelmez hüsn-i bî hem-tâsı Mostar'un
'Aceb mi olsak ey dil-i 'âşık şeydâsı Mostar'un

Hele olmaz bu dünyâda meger Firdevs-i a'lâda

kalmamıştır. Bu kasidede öyle beyitler vardır ki Saraybosnalıların el-ân bugün bile sâdik kaldıkları ba'zı 'âdetleri tahattur ediyoruz. Meselâ sarayın sayfiyyelerinden ma'dûd olan "Sedernik" "Pitçivoda" "Koşavu"... ve ilâ âhirde tertîb edilen teferrüc ve tenezzühler bu cümledendir. Son zamânlarda mahallî katarlar vâsıtasıyla ehemmiyet kesb eden "Bosna menba'î", "Pale" ve ilâ âhir teferrüc-gâhlarına her sene mevsim-i mahsûsunda küme küme kızlar, delikanlılar toplanır ve 'an'anât-ı milliyeye dâ'iresinde "âşıklık" ederek eğlenirler.

'Uşşâkî-zâde, Nergisi ve Saraybosna hakkında şu beyti kaydediyor:

Harîm-i câmi'-i ehl-i ma'ârifün dâ'im
Makâm-ı pâkine bir zer-çerâğdır Nergis

Nergisi'nin Fârisî kasîdelerinden hiçbirine tamâm olarak râst gelmedik. Yalnız şu beytleri tanıyoruz:

Mektûb-ı cân-fezâ-yı tü âmed be-sûy-ı men
Çün h'ânde geşt ber-dil-i sûzân nihâdemeş

Ez-ters-i ân ki âh-ı dil-i men be-sûzedeş
Fi'l-hâl ber-dü-dîde-i giryân nihâdemeş

Ez-havf-ı ân ki âb-ı dü çeşmem be-şuyedeş
Ez-dîde ber-giriftem ü ber-cân nihâdemeş

.....ilâ-âhir

"Cân-fezâ mektûbun geldi; okunduktan sonra yanan gönlümün üzerine koydum. Gönlümün âhı onı yakmasun diye korkdum, derhâl iki ağlayan gözlerime götürdüm. Fakat iki gözümün yaşı onu silmesin korkusuyla gözlerimden aldım ve ruhûmun içine koydum."... ilâ âhir.

Bu beyitler meşhûr muharrir ve şâ'ir Veysi'nin tezkeresine karşı yazılan cevâbın başlangıcıdır.⁴¹

Bu beyitlerde ne canlı tasvîr ne şâ'irâne efkâr eksik değildir. Bunlarda müntahab kelimeler de var, yüksek hayâller de vardır. Bu beyitler -bizim fikrimize nazaran- en büyük 'Acem şâ'irlerinin mahsûlât-ı fikriyyesi arasında yer tutabilir. Hülâsa bunlar da "Enveri'nin ve "Ahsiketî" [Esîreddin]'in kasîdelerinde mevcûd olan her şey mevcûddur. Hatta bunların ikisinde mevcûd olmayan bir şey de vardır ki o da rikkat-ı hissiyât ve suhûlet-i ifâdedir. Nergisi'nin Fârisî şî'rleri ile Türkçe şî'rleri arasında ne kadar büyük fark vardır! 'Acemce terennüm ederken kendisini bilâ-müşkilât anladığımız hâlde, Türkçe yazıları karşısında kan ter içinde kalıyoruz. Buradan kemâl-i itmi'nân-ı kalb ile hükm edebiliriz ki, Nergisi'nin Türkçe mahsûlâtını anlayamadığımız için kabâhat kendisinde değil, belki onun da "Atâyî, Veysi... ve ilâ-âhirler gibi muhaşşem ve müzeyyen bir üslûb ile yazmasını taleb eden mu'âsırlarının zevk-i mahsûsundadır. Haşmet ve tezyîn ise ekseriyâ te'kîd ve ibhâm ile mahdûd olur."⁴²

[C.1. S.19, s.377-378]

Hevâ-yı dil-keş u âb-ı hayât-efzâsı Mostar'un

⁴¹ Şâyân-ı te'essüfdür ki Nergisi'nin terceme-i hâlini yazan tezkirecilerden hiçbiri bu cevâb-nâmeden fazla bir şey kayd etmemiş; her ne kadar bu nev' âsârdan pek çok görmüş isem de şimdiye kadar bundan daha güzel bir tezkire başlangıcına tesâdüf etmedim.

⁴² Hammer: Edebîyât-ı 'Osmâniyye Tarîhi, Cild 2, Sahîfe 23.

[s.377] (Geçen sayıdan mâ-ba'd) 'Uşşâkî-zâde ile Şeyhî, Nergisî'nin kudret-i edebiyesini şu tarzda ifâde ediyorlar:

Hayât-ı tâze virdi fenn-i hatt u şî'r u inşâya
Mesîh-âsâ Muhammed Nergisî-i mu'cize-gûyâ

Nergisî'nin bütün âsâr-ı edebiyesine velev ki pek sathî bir nazar 'atf etdigimiz zamân bile kendisinin, zamânının evlâdı sıfatıyla, kendi 'asrının en büyük şâ'irleri arasında büyük bir mevki'-i edebî sâhibi olduğunu, ve Türk münşîleri arasında ile'l-ebed bu mevki'î muhâfaza edeceğine teslîm etmemek kâbil degildir.⁴³

Hamse'nin ba'zı aksâmı bi'l-hassa Verlen (Verlaine), Materlenik (Materlink) ve sâ'ir dekadanların pek hoşuna giderdi. Hele *Meşâkku'l-'uşşâk* iyi bir terceme ile Fransızcaya nakl edilse, mezkûr muharrirlerin âsârı arasında pek de fark edilemezdi.

Pek çok zamân evvel bir mecmû'ada Nergisî'nin âtîdeki şî'rlerini görmüş terceme eylemişdim. Her ne kadar şimdi asıllarını tahattur edemiyorsam da hoşuma gittikleri için buraya derc etdim.⁴⁴

Söz kim zebânuma gele gûyâ zebânedür⁴⁵
Ben 'âşıkam sözüm de benüm 'âşıkânedür

Korkarum cennetde de 'uşşâk râhat bulmaya⁴⁶
Ögrenürse şîve-i hûbân-ı İstanbulî hûr
Cüvân eyler felek tıflı cüvânî pîr-i zâl eyler
Ne hâletdür hilâli bedr eder bedri hilâl eyler

Nergisî'nin *Hamse*'sini karışdırırken aklıma İtalyan muharriri Marini (1569-1625) ve onun nâmına nisbet edilerek bir zamânlar Avrupa'da pek çok taraf-dârlar kazanmış olan "Marinizm" mesleği geldi. Almanya'da ikinci Silezya Mektebi'yle Fransa'da "Ranbuviye" (Rambouillet) Oteli'nin müdâvimleri bu mesleğin edebiyâta tatbîki sûretiyle halk arasında ta'mîmine çalışmışlardır. Her ne kadar Marini'nin genç bir mu'âsırı olan [s.378] Nergisî'nin Marini'den ve onun te'sîs-kerdesi olan Marinizim mesleğinden zerre kadar ma'lûmâtı yok idiye de, bu meslek ile Nergisî'nin tarz-ı tahrîri arasında hiçbir fark mevcûd degildir. 'Acemistân'da bu tarz-ı tahrîr daha onuncu 'asırda mazhar-ı 'itibâr olmuş ve buradan bütün 'âlem-i İslâm'a yayılmışdır.

Almanya'da en büyük Marinist Daniyel Kaspers (Daniel Caspers)'ın eş'ârına bugün Alman ebebiyâtının en kaba ve gayr-i tabîi' numûneleri nazarıyla bakılmaktadır. Bi'l-'aks 'Acemlerden Türklere intikâl iden Marinizim zamân ile bunların rûhuna nüfûz etmiş ve Nergisî'de evc-i kemâlini bulmuşdur.

Bu tarz-ı tahrîr Garbda çabuk müeddâdan düşmüş ve ebedî nisyâna atılmış olduğu hâlde, Şarkda 'Acemler nezdinde bugüne kadar muhâfaza edilmişdir. Türk edebiyâtının müceddidlerinden

⁴³ Doktor Saffet Beg âsârını tedkik etdiği Türk ve 'Acem üdebâsının hemân bütün eş'ârını nazmen tercüme eder. Bunlar o kadar sâdik ve o derece mükemmeldir ki asıllarındaki letâfeti fazlasıyla ifâde ve matlûb olan te'sîr-i bedî'i bâliğân mâ belağ ifâde ederler. Biz mezkûr beytlerden üçünün asıllarını bularak derc etdikse de, yukarıda zikri geçen mersiyeden alınmış olması melhûz bulunan dördüncüsünün aslı bulamadığımızdan, hazf etdik. (Mütercim)

⁴⁴ Reşâd "Eslâf", 1, 106: "Eslâf içinde edebiyâtın inşâ-ı nesr kısmında hâ'iz-i iktidâr-ı fevka'l-âde olan e'âzımdan biri de Nergis-zâde Mehmed Efendi'dir ki mukaddemâ terceme-i hâli yazılan Veysi'ye mu'âdil ve belki hakk-ı ta'bîri cihetiyle ana râcihtir."

⁴⁵ [Nergisî'ye ait olarak gösterilen bu beyit, Şeyhülislam Yahya'ya aittir. (Hasan Kavruk, *Şeyhülislam Yahya Divanı*, s.112, G.87/1, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10655,seyhulislamyahyadivanihasankavrukpdf.pdf?0>, (E.T. 23.05.2018).]

⁴⁶ [Nergisî'ye ait olarak gösterilen bu beyit, Şeyhülislam Yahya'ya aittir. (Hasan Kavruk, *Şeyhülislam Yahya Divanı*, s.79, G.54/4, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10655,seyhulislamyahyadivanihasankavrukpdf.pdf?0>, (E.T. 23.05.2018).]

Şinâsî yazdığı bir sürü 'ilmî makâlât ile bu meslek-i sakîmi 'Osmanlı edebiyâtından def' ve tard etmiş ve genç neslin sâde ve tabî'î bir lisân ile yazmasını te'mîne muvaffak olmuştur.

Dervîş Paşa'nın oldukça millî ve tabî'î bir lisân ile terennüm etdiğini yukarıda görmüştük. Fakat o sırada herkes, 'Acem Marinizmini Türk edebiyâtına mahâretle aşıl原因an Bâkî'ye iktidâ etdiği için, Dervîş Paşa'nın eş'ârı ne mu'âsırlar ne de ahlâf 'indeinde rağbete mazhar olamamıştır. O zamânki ve daha sonraki nesiller ilk mahsûlât-ı şâ'irânesiyle Türk parnasının hâkim-i yegânesi kesilen Bâkî'ye peyrev olmakda muztar kalmışlardır.

Bâkî'nin peşi sıra gitmek istemeyenler Dervîş Paşa'nın 'âkibetine dūçâr olmuşlar ya'nî ile'l-ebed gūşe-i nisyâna atılmışlardır. Kim bilir bu büyük şâ'irin hâtırası hiç ihyâ edilecek midir? Bugünkü Türk nesli Bâkî, Nef'î, Nâbî... ilâ-âhir gibi hâ'iz-i şöhret sanâdîdin âsârına bakarak, mu'âsırların şöyle yol üstü zikr ederek geçiverdikleri ba'zı şâ'irlerin bugün tahattura bile lâyıq olmadıklarını zann ediyoruz. Hâlbûki bu tarz-ı muhâkemenin sakîm olduğuna en celî bürhân, beni, birkaç şi'ri ve "Murâd-nâme"siyle devr-i teceddüden evvel yetişmiş bütün Türk şu'arâsından ziyâde teshîr etmiş olan Dervîş Paşa'dır. Dervîş Paşa Marinist değil, lisânda ve teblîğ-i efkârda Şinâsî, Kemâl, Hikmet, Nâcî ve sâ'ireye pek yakın duran bugünkü bir Türk edîbi gibi kolay okunan ve lügatsiz anlaşıl原因an bir şâ'irdir.

Bu suretle Şinâsî'ye kadar Türklerin hoşuna gitmiş olan şey, 'Acemistân'da ve Hindistân'da el-ân rağbet ve revâcdadır. Zamânların ve milletlerin zevkleri muhtelifdir; medeniyetin vazîfesi ise ahlâk ile berâber milletlerin zevkleri arasında bir i'tilâf husûline sâ'î bulunmaktır. Bugün Türkiye'de ve Mısır'da efkâr-ı cedîde gittikçe daha bâriz şekiller iktisâb ediyor. "Tugrâ'î" veyâ "Bâkî" gibi terennüm etmek, "Aynî" veyâ "Nergisî" gibi yazı yazmak artık kimsenin hâtırından bile geçmiyor. Şimdi her muharrir daha tabî'î efkâr ve hissiyâtın daha sâde ve kolay bir lisân ile ifâdesine gayret ediyor ve daha çok kimseler tarafından okunmak ve anlaşıl原因abilmek gayesini ta'kîb ediyor.

Nesir ve nazmda eski 'Osmânlı zevkini tanımayan kârî'lerin, Türk parnasında yetişmiş şâ'irlerimizi lisânda ve tarz-ı beyânda tatsızlık ve 'adem-i tabî'îlikle ithâm etmemeleri için, bu mütâla'âtın serdine lüzûm gördüm. O zamânın zevki bu olduğ için, tabî'î onlar da mu'âsır Türk ve 'Acem şu'arasına ittibâ'en hakîkî şi'irler yerine kesel ve kelâle düşmeden iki sahifesini okuyamadığımız şi'r taslakları vücûda getirmek mecbûriyetinde kalmışlardır. Haftalar, aylar geçmeli ki bir iki sahîfe daha okumağa karar verelim; çünkü "şeker kutusu" gibi ağızlar veyâ "mürekeb hokkası" gibi memeler, bize değil heyecân-ı bedî' hissi, en sıkıntılı zamânımızda ufak bir inşirâh bile vermiyor ki Bâkîleri ve Nergisîleri lezzet ve memnuniyetle okuyalım ve bunlarda "Kemâl, Hikmet" ve teceddüd devrinden sonra yetişen sâ'ir Türk klasiklerindeki zevk ve letâfeti hissedelim. (Ş.B.)

SONUÇ

Başagiç, "Bosnjacı I Hercegovci U Islamskoj Knjizevnosti" (İslam Ebebiyatında Bosna-Hersekliiler) adlı eserinin Nergisî ile ilgili bölümünde Nergisî'nin hayatı, eserleri ve sanatçı kişiliği üzerinde durmuş, önemli tespitlerde bulunmuştur. Başagiç bu değerlendirmelerinde bilimsel bir bakış açısından ziyade sanatçı bir bakış açısının hâkim olduğ görülür. Başagiç'in değerlendirmelerinde isabetli tespitlerin yanında biraz da hemşehrilik duygusundan kaynaklanan öznel yaklaşımlar da söz konusudur. Nergisî'nin büyüklüğü ve donanımı nispetinde takdir görmemesi, şiir ve inşa alanında güçlü bir sanatkâr olması, devrin zevk anlayışına uyarak müphem ve ağdalı bir dil kullanması, özellikle şiirlerinde özgün hayallere yer vermesi noktasında Başagiç'e hak vermemek mümkün değildir. Fakat Başagiç'in Nergisî'nin nesrini geri plana atıp özellikle şairliğine odaklanması, mensur eserlerindeki sadeliği mukayese ederken şiirlerinden örnek vermesi, onu Arap ve İran edebiyatının büyük şairleriyle mukayese etmesi, hatta bazı yönleriyle onlardan daha üstün görmesi, ona ait olduğ kesinlik taşımayan Farsça şiirlerindeki başarısını abartması, Şeyhülislam Yahya'ya ait beyitleri Nergisî'ye nispet etmesi tartışma götürür yaklaşımlardır. Şiirleri nesrine göre daha açık ve anlaşılır olsa da Nergisî, eserlerinde bizzat ifade ettiği üzere inşa

vadisinde bir çığır açma peşinde olmuş ve bunda da başarılı olmuş; edebiyat tarihlerinde daha çok bu yönüyle anılmıştır.

KAYNAKÇA

- Akün, Ö.Faruk (1993). “Nergisi”, *İslam Ansiklopedisi*. C.9. İstanbul: MEB Yay.
- Atik, Kayhan (1990). *Gazavât-ı Mesleme*. Yüksek Lisans Tezi. Kayseri. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Başıgaç, Safvet-Beg (1986). *Bosnjaci i Hercegovci u Islamskoj knjizevnosti*. Sarajevo: Oour Izdavacka Djelatnost.
- Çaldak, Süleyman (2006). “Nergisi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C.32. Ankara: TDV Yay., s.560-562.
- Çaldak, Süleyman (2010). *Nergisi ve Nihâlistân'ı*. 2. Baskı. İstanbul: Kesit Yay.
- Çaldak, Süleyman (2014). “Nergisi'nin Farsça Gazelleri”. *UTEK 14 Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi*. Saraybosna. Bosna Hersek (23-25 Mayıs).
- Çelik, Nurten (2012). *Nergisi İksîr-i Sa'âdet (İnceleme-Metin-Dizin)*. Yüksek Lisans Tezi. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Direkli, İbrahim (2013). *El-Akvâlî'l-Müselleme fi-Gazâvâtî'l-Mesleme (Metin-Dizin)*. Yüksek Lisans Tezi. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Haksever, Halil İbrahim (1995). *Eski Türk Edebiyatında Münşe'atlar ve Nergisi'nin Münşe'âtı*. Doktora Tezi. İnönü Üniversitesi Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kavruk Hasan, Şeyhülislam Yahya Divanı, Kültür Bakanlığı, e-kitap, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10655,seyhulislamyahyadivanihasankavrukpdf.pdf?0>, (E.T. 23.05.2018).
- Oluk, Fahri (2007). *El-Vasfu'l-Kâmil fi-Ahvâli Veziri'l-Âdil" Adlı Yazma Eserin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Selçuk, Bahir (2009). *Nergisi Meşâkku'l-Uşşâk (İnceleme-Metin)*. Erzurum: Salkımsöğüt Yay.
- Selçuk, Bahir (2009). “Nergisi'nin Meşâkku'l-Uşşâk'ında Osmanlı Sosyal Hayatından Yansımalar”. *Bilig*. Bahar (Nisan). S.49:161-176.
- Selçuk, Bahir (2012). “Nihâlistan ve Meşâkku'l-Uşşâk Çerçevesinde Nergisi'nin Hikâyeciliğine Genel Bir Bakış”. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*. S.5: 93-108.
- Selçuk, Bahir (2013). *Nergisi Kânûnu'r-Reşâd (Ahlâku's-Saltana Çevirisi)*. İstanbul: Kesit Yay.
- Selçuk, Bahir; Elçi, Fatih (2013). “Sultan Abdulaziz'e Sunulmuş Bir Siyasetnâme Çevirisi: Kavalalı Hüseyin Kâzım'ın “Risâle-i Seciyye”si”. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Yıl: 6. Nisan. S.12.
- Selçuk, Bahir (2014). “Şiir Mecmualarında Nergisi'nin Türkçe Gazelleri ve Bu Gazeller Üzerine Bir Değerlendirme”. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Yıl: 6. S. 12. 1-20.
- Selçuk, Bahir (2014). “Bir Şehir Medhiyesi: Nergisi'nin Saray Kasidesi”. *International Journal of Language Academy*. Volume 2/3 Autumn. 27-39.
- Selçuk, Bahir (2015). “Nergisi'nin Kâfzâde Fâizî Mersiyesi”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. C.25. S.1. 1-14.
- Selçuk, Bahir (2016). “Nergisi'nin Yeni Bir Gazeli Üzerine”. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*. Volume 2. Issue 1. Winter. s. 405-412.
- Selçuk, Bahir (2017). “Osmanlı Nesir Geleneğinde Çeviri Anlayışı: Ahlâkus-saltâna Çevirileri Örneği”. *Osmanlı Nesrinin Dili*. (Bildiriler). Ankara: AKM Yay. s.339-362.
- Ş. B. (1917). “Nergisi”. *Yeni Mecmua*. S.15. 18 Teşrin-i evvel. s. 297-298.
- Ş. B. (1917). “Nergisi”. *Yeni Mecmua*. S.16. 25 Teşrin-i evvel. s. 317-318.

Ş. B. (1917). "Nergisi". Yeni Mecmua. S.17. 1 Teşrîn-i sâni. s. 337-338.

Ş. B. (1917). "Nergisi". Yeni Mecmua. S.18. 8 Teşrîn-i sâni. s. 357-358.

Ş. B. (1917). "Nergisi". Yeni Mecmua. S.19. 15 Teşrîn-i evvel. s. 377-378.

Taşçıoğlu, Yılmaz (2006). "Balkanlarda Yeni Türk Edebiyatı Literatürü". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. C.4. S.7. s.429-477.

(<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=110267> (E.T. 07.06.2018))

(<http://www.irankulturevi.com/lang-tr-ESRAHSKET.cgi> (E.T. 07.06.2018))

Ek 1

(Safvet-Beg Bašagić. "Bosnjaci i Hercegovci u İslamskoj knjizevnosti". Sarajevo: Oour Izdavacka Djelatnost. 1986. s.90-91)

Osim gori navedenih deset djela, Atâi veli da je još o arapskoj štilistici napisao tekst i komentar i u mnogim strukama znanosti ostavio samostalno djelo *اكتفونده مستقل تاليف وار* i bezbroj rasprava *رسائل لا بعد ولا يحصى*. Slično se izražava i Katib Čelebi, dok Evlija Čelebi veli: da je o svima znanostima po jedno djelo napisao. Makar to bilo i pretjerano, kad nešto bude istina, moramo priznati da se Kafija istaknuo velikom literarnom djelatnosti među rumskom ulemom, a to je dovoljan dokaz da se Bosna može s njime ponositi kao s odličnim sinom, koji je upleo dosta cvijeća u njezin vijenac slave. Kuddise sirruhu!

Kafin savremenik bio je Šejh Nedžmuddin Hasan Behadirebegović, koji je radi učenosti i pobožnosti bio poznat širom islamskog svijeta. Mnogo je putovao da se upozna sa velikim šehovima. Rodio se u Srbiji, u gradu Kruševcu, a umro u Jemenu, u gradu Irem, gdje je i sahranjen. Katib Čelebi¹⁶⁵ i Atâi¹⁶⁶ vele da je bio u književnosti Džahiz svoga vremena, a na čursu (predikaonici) drugi Husein. Vječnu je uspomenu ostavio što je prvi zapalio kandilje kad je učio mevlud. To se sultan Muratu III vanredno svidjelo, pa je izdao naredbu da se po cijelom islamskom svijetu na taj dan pale kandilji. Po tarihu:

Zaputi se na onaj svijet Nedžmuddin Hasan

preselio je na onaj svijet 1019. na dan "mevluda". Rahmetullahi aleihi!

Nerkesi Es-Saraji

Veliki pjesnik Baki izveo je prevrat na turskom Parnasu. Eleganciju izraza uveo je u poeziju, što se u narednom naraštaju prenijelo i na prozu i izobličilo u pravu dekadencu. Pjesniku-umjetniku nije bilo dovoljno nadahnuće, njemu je još trebalo i visoke naobrazbe i strukovnog poznavanja arapske i perzijske poezije. To je iziskivao duh vremena, a za njim se morao povadati svaki miljenik muza i nastojati da čim elegantniju i načičkaniju formu dade pjesmi i prozi.

U tome su tri tadanja pjesnika Nerkesi, Veisi i Atâi tako daleko dotjerali da ih mi, koji smo naučeni na jedri klasični štil i jasne pjesničke slike, ne možemo razumjeti što nećemo pedantno

¹⁶⁵ Fezleke I, 338.

¹⁶⁶ Zeili Šekâik: II, 599.

razglobiti rečenicu po rečenicu. Njihova su djela — naročito u nevezanom slogu — urneci hipermodernizma u misli i riječi. Tu misli ne stvaraju izraze nego izrazi stvaraju misli i tako na račun izraza njihova pjesnička djela gube neizmjerljivo mnogo od svoje klasične vrijednosti. Krasna je karakteristika za tadanji način pisanja ona perzijska: što se može i ovako prevesti:

Mi čujemo žubor fraza,
Ali misli — misli nema.

Takovo je pisanje i pjevanje onda bilo moderno, pa je i Nerkesi, kao čedo svoga vremena, morao biti moderan pisac i pjesnik i u tome, kao darovit i obrazovan duh, zauzeta jedno mjesto u prvom redu među turskim piscima i pjesnicima i zadiviti svoje savremenike majstorskim štilom.

Nerkesi — to glasovito ime, koje zvuči na perzijski cvijet — iz našeg je perivoja na istočnom Parnasu.¹⁶⁷

Prije preporoda turske književnosti Nerkesi je slavljeno kao stilista *kath' exochen*. Njemu se i dan-danas među prijateljima stare knjige odaje velika pošta. Štoviše, cijeli odlomci iz njegove Chamse (Peterojci) čitaju se na visokim školama kao uzorci negdašnjeg štila.

Muhammed Nerkesi ugledao je sunce pod Trebević-planinom u Šeher-Sarajevu oko godine 1000. 1591/92.²³ Otac mu je Nerkeszade Ahmed-efendi, koji je kao kadija služio u više gradova na Balkanu, pa i u Sarajevu u dva maha. U predgovoru "Munšeata" veli: da mu je porodica poznata pod imenom Nerkeszade. Prve je nauke učio u rodnom mjestu, a visoke nastavio u Carigradu kod Kafzade Feizullah-ef. Nu prije nego je mogao dovršiti nauke umre mu otac. I tako, lišen potpore, bude prisiljen prekinuti i početi skrbiti za se i za svoje.

¹⁶⁷ Perz. نرگيس arap. نرگيس znači cvijet narciz (Narcisse) Nergisi-Narckiski. Turci to čitaju nerkes; po turskom izgovoru poznat je naš pjesnik, dakle: Nerkesi.

²³ H. Šabanović pretpostavlja da je Nerkesija rođen 992/1584., ili 994/1586. godine. V: H. Šabanović, Isto, 228; F. Babinger, GOW, I, 1927, 73-4 Menezel, EI. sv. Nergisi; Salih Trako, Al-vasful-kamil fi ahvali veziri l-'adil-Biografija bosanskog vezira Murteza-paše od Muhamed Nergisija, POF X-XI/1960-61, Sarajevo, 1961, 179-192; S. Balić, Kultura Bošnjaka . . . , 63, 94.

Ek 2

(Ş. B. "Nergisi". Yeni Mecmua. S.15. 18 Teşrin-i evvel 1917. s. 296-297)

<p>۲۹۷</p> <p>۱۵ : سان</p> <p>بنيان وادی . شیدی اوزانلاشان پوروك حيوالترنك كينديك دېنهمن جينراق سارنې اينديپور ، چنقالان سني بو كيندن چنوتيزله اوپدوراق ، ايتديكي كي ورمه دن درها دا برني ليدنكه ، توبه ، توبه ، توبه ، ديپوردي . ۷ كانون ثاني ۱۳۲۲</p> <p>عمر سيف الدين</p> <p>۱۵ : سان</p> <p>بنيان وادی . شیدی اوزانلاشان پوروك حيوالترنك كينديك دېنهمن جينراق سارنې اينديپور ، چنقالان سني بو كيندن چنوتيزله اوپدوراق ، ايتديكي كي ورمه دن درها دا برني ليدنكه ، توبه ، توبه ، توبه ، ديپوردي . ۷ كانون ثاني ۱۳۲۲</p> <p>عمر سيف الدين</p> <p>۱۵ : سان</p> <p>بنيان وادی . شیدی اوزانلاشان پوروك حيوالترنك كينديك دېنهمن جينراق سارنې اينديپور ، چنقالان سني بو كيندن چنوتيزله اوپدوراق ، ايتديكي كي ورمه دن درها دا برني ليدنكه ، توبه ، توبه ، توبه ، ديپوردي . ۷ كانون ثاني ۱۳۲۲</p> <p>عمر سيف الدين</p>	<p>۲۹۶</p> <p>۱۵ : سان</p> <p>باق قاقار دورين بايا ، بوخادار اوچون بزي ؟ اوالله اوغل ، آنيكه اوياندرهك . كولو سهدى . كوردكي دوناك هنوز سونين طابله كيندى . دوغورلدى . چنهك براز ايرلسنده وكلا پوس بر چوق آزار قاپلار دورورودى . اينته هرشيني كورمه ايتيدنله ، بين الله ايتديكي كوردموشدى . هم برده دكل سورودله .. پوروك سوردى : — ترهه كينپورسكز ، اولاد ؟ — قاز دافته . — بزده اويادى ... هيج شپه ز پوروكار كيندي برات برورلدى . باشنده ميربارني ديكلين پوروك باغدى . دودى ، تكار چنهك باشه باغدى . برچوق پوش سسرك حيوال واردي . تام آتري آچايي وقت پوروك ديهيك : — دورين بايا ، بزده بروردم ايده چيك . — نه كي ؟ — شورا چنده نصراقليريك برى دودى . دوغان طاي قوشني چنقالانچي . برونك دوقوزن سن اويوش ، ديكندهك . كي ، اوناكه شوطاي لولاچنك آلدو پونوك باشه قازار چنار برور . دورين حسن كوزلرني قال طاي كي آچاي : — نه ؟ ده هاتيردى . پوروك : — آتيردوك ، يكي دودى ، بش آني ايته وكلا ، يا گلز ديدى . هم پونوك باشه قازار .. هابدي ، نونكه ... — ين توب تان ايتيم . — خشاتنك ايفه دوروش بايا ، هبيز مسلاز ، بايا ، دين قازارليك آچي ... حندين بوغولايچي كي اولان دورين حسن كلديكي چئي كوستهك : — ين قاز دافته كينپورم . يولم بو طرف .. ديدى . اما پوروك لاف آكلماچنه بكمه يوردى : — ضرر يوق دورين بايا . سن طاي پونوك باشه قازار چينار ، سوكرابه ايتره او طرفه كيرسك . دورين حسن حندين صانكه دل اولدى توبه ، مسلاه ، دين قازدشله بيه سوكمه باشلادى . پوروك او قاشلار چاغيردى . بوئر اوله آغيز باطرينه بوچ برافير طاندين دكلديز . دورين حنك باشه اوشوشلير . ديكه طوقان ، دوگ دوگ قاپردير . يكي دوغان طاي زورلوقچانغه بروروك اوكلرته قانديلر . دورين حسن صرته ، بنه اولولفريه بيكي تكمه نرك ائنده بو سوون سرس ، چن و اولله ... و يله ديمه يورك ، نس فنه پونوني طرماندى ، يلكر يي دوغما ، ايتلاق و چنچلنى و كه ا كسي ، كينچي فونسي دوقوق يوزني پوروك بروردي . تبه چيننه آچلندن ، صجانندن ، اختيارلندن زاده طايك آغرا لندن پوروك بره ييغلى . كوزلرني كوكه ، الهك هرشني كورن پوروك كوزنه ديكدي . بو ياري كوزك نايئرز يايئنده و كوه يريك چنچي كندكي ؛ ديهن بر استيزا واردي . دورين حسن سني چينارماندى . تكاراز كوزلرني قايدي . دنيا اهدلرني طرفندن يكلرجه سته نيرى او قازار ميان ، اوقدو طابله تيجار ميان الهك شپه آرقق و ايتنه يلكي كي ، دكل و ايتديكي كي ، وورمك لك حن بر كشيدي . قياحت كيندينده اولديني آكلدى ؛ ده يكي عصانه دوردديني كوردى :</p>
--	---

ادبياتى ستايجى

تركى

بنيان وادی . شیدی اوزانلاشان پوروك حيوالترنك كينديك
 دېنهمن جينراق سارنې اينديپور ، چنقالان سني بو كيندن
 چنوتيزله اوپدوراق ، ايتديكي كي ورمه دن درها دا برني
 ليدنكه ، توبه ، توبه ، توبه ، ديپوردي .
 ۷ كانون ثاني ۱۳۲۲

عمر سيف الدين

۱۵ : سان

بنيان وادی . شیدی اوزانلاشان پوروك حيوالترنك كينديك
 دېنهمن جينراق سارنې اينديپور ، چنقالان سني بو كيندن
 چنوتيزله اوپدوراق ، ايتديكي كي ورمه دن درها دا برني
 ليدنكه ، توبه ، توبه ، توبه ، ديپوردي .
 ۷ كانون ثاني ۱۳۲۲

عمر سيف الدين

۱۵ : سان

بنيان وادی . شیدی اوزانلاشان پوروك حيوالترنك كينديك
 دېنهمن جينراق سارنې اينديپور ، چنقالان سني بو كيندن
 چنوتيزله اوپدوراق ، ايتديكي كي ورمه دن درها دا برني
 ليدنكه ، توبه ، توبه ، توبه ، ديپوردي .
 ۷ كانون ثاني ۱۳۲۲

عمر سيف الدين

باق قاقار دورين بايا ، بوخادار اوچون بزي ؟
 اوالله اوغل ، آنيكه اوياندرهك .
 كولو سهدى . كوردكي دوناك هنوز سونين طابله كيندى .
 دوغورلدى . چنهك براز ايرلسنده وكلا پوس بر چوق آزار
 قاپلار دورورودى . اينته هرشيني كورمه ايتيدنله ، بين
 الله ايتديكي كوردموشدى . هم برده دكل سورودله ..
 پوروك سوردى :
 — ترهه كينپورسكز ، اولاد ؟
 — قاز دافته .
 — بزده اويادى ...
 هيج شپه ز پوروكار كيندي برات برورلدى . باشنده
 ميربارني ديكلين پوروك باغدى . دودى ، تكار چنهك باشه باغدى .
 برچوق پوش سسرك حيوال واردي . تام آتري آچايي وقت
 پوروك ديهيك :
 — دورين بايا ، بزده بروردم ايده چيك .
 — نه كي ؟
 — شورا چنده نصراقليريك برى دودى . دوغان طاي
 قوشني چنقالانچي . برونك دوقوزن سن اويوش ، ديكندهك .
 كي ، اوناكه شوطاي لولاچنك آلدو پونوك باشه قازار چنار برور .
 دورين حسن كوزلرني قال طاي كي آچاي :
 — نه ؟
 ده هاتيردى . پوروك :
 — آتيردوك ، يكي دودى ، بش آني ايته وكلا ، يا گلز
 ديدى . هم پونوك باشه قازار .. هابدي ، نونكه ...
 — ين توب تان ايتيم .
 — خشاتنك ايفه دوروش بايا ، هبيز مسلاز ، بايا ، دين
 قازارليك آچي ...
 حندين بوغولايچي كي اولان دورين حسن كلديكي چئي
 كوستهك :
 — ين قاز دافته كينپورم . يولم بو طرف ..
 ديدى . اما پوروك لاف آكلماچنه بكمه يوردى :
 — ضرر يوق دورين بايا . سن طاي پونوك باشه قازار
 چينار ، سوكرابه ايتره او طرفه كيرسك .
 دورين حسن حندين صانكه دل اولدى توبه ، مسلاه ،
 دين قازدشله بيه سوكمه باشلادى . پوروك او قاشلار چاغيردى .
 بوئر اوله آغيز باطرينه بوچ برافير طاندين دكلديز . دورين
 حنك باشه اوشوشلير . ديكه طوقان ، دوگ دوگ قاپردير .
 يكي دوغان طاي زورلوقچانغه بروروك اوكلرته قانديلر . دورين
 حسن صرته ، بنه اولولفريه بيكي تكمه نرك ائنده بو سوون
 سرس ، چن و اولله ... و يله ديمه يورك ، نس فنه پونوني
 طرماندى ، يلكر يي دوغما ، ايتلاق و چنچلنى و كه ا كسي ،
 كينچي فونسي دوقوق يوزني پوروك بروردي . تبه چيننه
 آچلندن ، صجانندن ، اختيارلندن زاده طايك آغرا لندن پوروك
 بره ييغلى . كوزلرني كوكه ، الهك هرشني كورن پوروك كوزنه
 ديكدي . بو ياري كوزك نايئرز يايئنده و كوه يريك چنچي
 كندكي ؛ ديهن بر استيزا واردي . دورين حسن سني
 چينارماندى . تكاراز كوزلرني قايدي . دنيا اهدلرني طرفندن
 يكلرجه سته نيرى او قازار ميان ، اوقدو طابله تيجار ميان الهك شپه
 آرقق و ايتنه يلكي كي ، دكل و ايتديكي كي ، وورمك لك حن
 بر كشيدي . قياحت كيندينده اولديني آكلدى ؛ ده يكي عصانه
 دوردديني كوردى :